
HIK

HEEMKUNDEKRING
"RIJNWAARDEN"

DE WAORDSMAN

Groel uit Herwen

Ansicht uitgegeven door de 'Coöp. Verbruiksver. "Onze Winkel" G.A. Herwen en Aerdt', in Herwen afgestempeld met een postzegel van 1½ cent op 30 oktober 1929 (collectie fam.Koenen te Herwen). Naast de kerk achter de bomen de pastorie, het klooster en de school; op de voorgrond het land van Hend Goris.

JAARGANG 15
No. 1 2006
ISSN 1387- 442x

HET BESTUUR

VOORZITTER: G.M.v.d. WEIJER	DORPSDIJK 28 A 6915 AD LOBITH	0316-547732
SECRETARIS: M.B. SNIP	DORPSDIJK 61 6915 AC LOBITH	0316-543203
PENNINGMEESTER: C. d. JONG	BERENICESTRAAT 29 6916 BS TOLKAMER	0316-543856
J.G.M. WIELAND	DORPSDIJK 24 6915 AD LOBITH	0316-543801
G.B.M. de JONG-GORIS	HERWENSEDIJK 1 6914 KE HERWEN	0316-541593
S.T. LIEVEN	KANAALSTRAAT 31 6911 BC PANNERDEN	0316-372032
W. NEERINCX – BARTHEN	AMEIDSEDAM 6B 6917 AG SPIJK	0316-543000
J. BARTHEN – BEEKHUYSEN	AAMBEELD 8 6915 BL LOBITH	0316-541389
M. v. DASLER	SLAAKWEG 295 6826 GJ ARNHEM	0650552830

DE CONTRIBUTIE BEDRAAGT :	
STANDAARD LIDMAATSCHAP	€14,-
LIDMAATSCHAP 1 PERSOON	€11,-

DE CONTRIBUTIEFACTUUR WORDT ELK JAAR (EIND FEBR.) VERSTUURD EN DIENT VOOR 31 MAART BETAALD TE ZIJN OP ONZE BANKREKENING 32.79.72.149 VAN DE HEEMHUNDEKRING

DE REDACTIE VAN DE WAORDSMAN BESTAAT UIT DE VOLGENDE PERSONEN:

EINDREDACTIE		
F.J.M. STARING	v.MUNSTERSTRAAT 17	6901 AW ZEVENAAR
LAYOUT		
S.T. LIEVEN	KANAALSTRAAT 31	6911 BC PANNERDEN

COPY INLEVEREN VOOR: 1 mei 2006

INHOUDSOPGAVE:

- Blz. 3 In Memoriam Piet Zwemstra
- Blz. 4 Zwarttoch dur de Liemers
- Blz. 5 De dynamietramp op de Rijn anno 1895
- Blz. 8 Willem Koenen - fotograaf in Herwen
- Blz. 10 De watersnood van 1926 (2)
- Blz. 24 Mien been
- Blz. 25 Oprakelen van het verleden
- Blz. 25 De kosters Mulder te Herwen en Aerdt (2)
- Blz. 26 Bekende geslachten op het Gelders Eiland

Bij de omslagfoto: Ansicht verzonden aan *'Mej. Annie Koenen, Sanatorium Berg en Bosch, Bilthoven'*, door de twee dames van de coöperatieve winkel in Herwen met de volgende tekst: *'Herwen 29/6 1929*

Beste Annie, De kaarten van je ontvangen. Annie, echt aardig van je. Dat je het goed maakt hebben wij gehoord. Je mag al een poos opstaan, fijn hé. Misschien ben je zoo weer thuis. Dag Annie. Hartelijke Groeten van Marie en Toos'.

Op de jaarvergadering van de heemkundekring op 6 april a.s. te Pannerden zal de nieuw ontworpen website van de heemkundekring gepresenteerd worden: www.heemkundekringrijnwaarden.nl

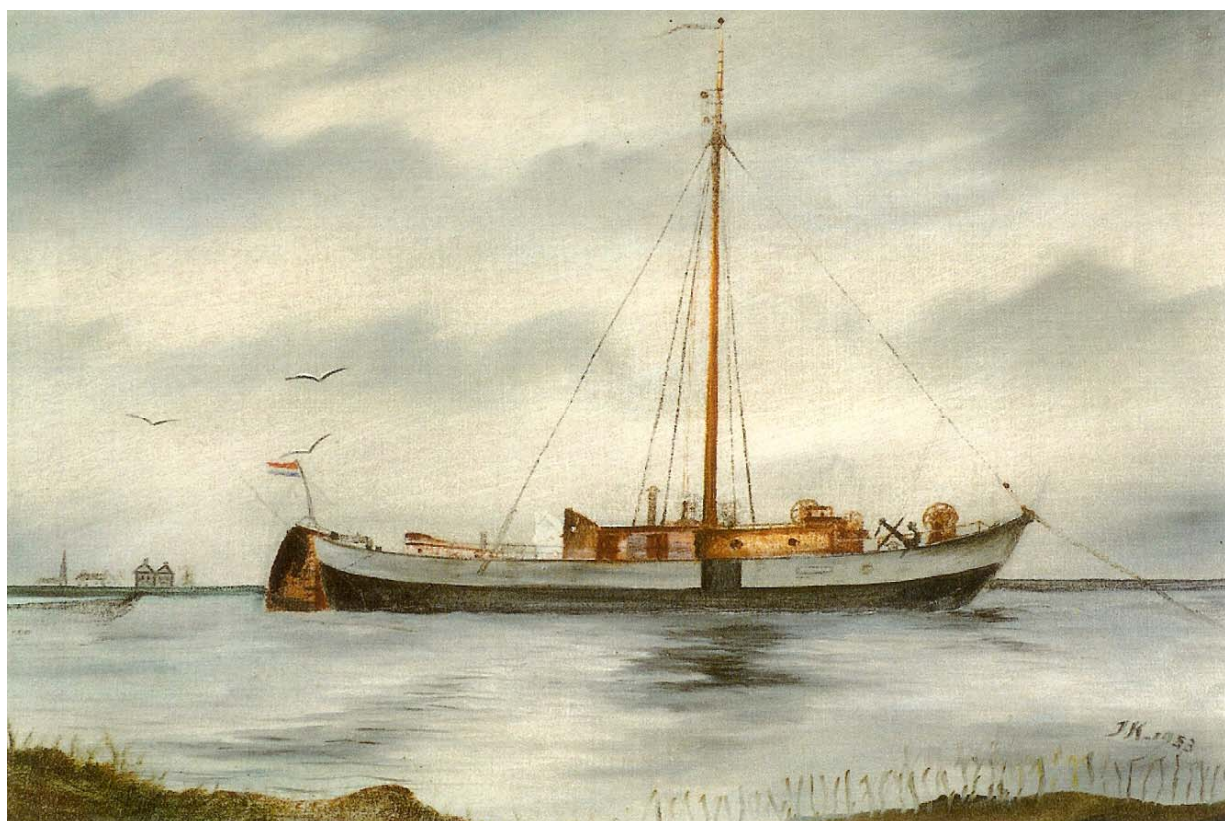
IN MEMORIAM PIET ZWEMSTRA

Op 4 januari 2006 overleed plotseling Piet Zwemstra op 75-jarige leeftijd. Bij het vernemen daarvan ervaar je een schok. Je verwacht het niet en het zet je tot nadenken. Je kijkt de weg terug, waarop je hem hebt ontmoet.

Piet en ik kwamen elkaar bij veel gelegenheden tegen. Wat ons voortdurend in contact bracht was ons beider belangstelling voor de historie van Lobith-Tolkamer, dit 'dorp aan de rivier' met de voor Piet zo belangrijke 'waterkant'. Ook onze hobby: het fotograferen van wat dreigde te verdwijnen, bracht ons samen. Bij het verzamelen van gegevens voor mijn publicaties over Het Gelders Eiland zocht ik Piet steeds op om gebruik te kunnen maken van zijn unieke verzameling dia's en foto's.

Piet's dag was druk bezet. Hij vervulde een bestuursfunctie bij de Afdeling Lobith-Tolkamer van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Hij was vanaf de oprichting een actief lid van de Heemkundekring Rijnwaarden en bij elke culturele of sociale manifestatie kon men een beroep doen op Piet. De Open Monumentendag was niet denkbaar zonder zijn inzet en inbreng. Hij werkte het liefst op de achtergrond, maar zijn hele doen was gebaseerd op een aloude norm: een man, een man, een woord, een woord. Hieraan is een einde gekomen. Zijn echtgenote en kinderen moeten het nog verwerken, wij zullen het ook moeten accepteren, maar in onze herinnering behoudt hij een plaats. Zijn levensloop is kort en treffend weergegeven op de gedachteniskaart welke voorzien is van de door zijn collega J.M. Korving in 1953 geschilderde schokker, de geboorteplaats van Piet.

'Piet is geboren op 28 mei 1930, op de schokker "de Pieter", die toentertijd in Heerewaarden lag. In zijn jongste jaren verbleef hij regelmatig bij familie, zodat zijn ouders naar Duitsland konden varen om daar te gaan vissen. Later werd de ligplaats van de schokker verplaatst naar Pannerden. Piet ging vanaf toen naar school in Gendt en Nijmegen, waar hij Aly leerde kennen. Na enige oriëntatie volgde hij een opleiding bij de Douane en werd zijn standplaats het Douanekantoor te Tolkamer. In 1959 trouwde hij met Aly en gingen zij in Lobith wonen. Vanaf dat moment begon hun verbondenheid met de lokale gemeenschap aldaar. Al vóór de kinderen geboren waren, gingen ze bijvoorbeeld regelmatig mee met schoolreisjes van de lagere school in Tolkamer. In 1963 werd zoon Peter geboren en twee jaar later dochter Ellian. Piet was erg gelukkig met het feit dat hij tot het laatst toe bij de Douane in Tolkamer gestationeerd was. Zijn bureau op de eerste verdieping van het kantoor, met een prachtig uitzicht over de Rijn, was zijn favoriete werkplek. In zijn vrije tijd zette hij zich volledig in voor meerdere verenigingen. Hij was altijd zeer plichtsgetrouw en kende zijn verantwoordelijkheden. Een grote uitdaging voor hem was het op zijn manier helpen van andere mensen. Als hij iets voor een ander kon betekenen, leverde hem dat een grote voldoening op. Nadat hij met de VUT was gegaan, kon hij zich nog meer inzetten voor verenigingen. Hij was niet iemand die graag op de voorgrond stond, maar hij was aangenaam verrast toen hij tot Schout werd benoemd. Tijdens de vakantie met het gezin, meestal in Nederland of in Duitsland, waren cultuur en natuur altijd erg belangrijk. Vaak ook gingen Aly en hij, na een reis met auto of trein, elders een fiets huren om dan de omgeving daar te ontdekken. De laatste jaren vond hij wandelingen vaak een fijne onderbreking van de dagelijkse beslommeringen. Helaas is hem niet de tijd gegeven om alle plannen die hij nog had ten uitvoer te brengen'.

dr. Ben Janssen

ZWARFTOCH DUR DE LIEMERS

Uit de Gelderlander 18 december 1993 (collectie F.J.M. Staring te Zevenaar).

DE DYNAMIETRAMP OP DE RIJN ANNO 1895

door Michiel van Dasler

Inleiding

Streekarchivaris J.Th M. Giesen herinnerde in De Waardsman 1995/2 aan het feit dat het toen 100 jaar geleden was, dat zich een dynamietramp voltrok op Salmorth. Ook in het aansluitende artikel van Jan-Carel Peters over "*Hendrik Peters en zijn omgeving*" komt dat onderwerp uitvoerig aan de orde. Hetzelfde is na te lezen in het boek "*Zij leefden van hun land*" door Ben Janssen en Jan-Carel Peters (1986). Daarin wordt ook weergegeven wat er destijds over het gebeuren in de regionale pers stond.

Veel verder dan de berichtgeving in diverse kranten was de reikwijdte van de ontploffing zelf! Tot in Doetinchem, Gendringen, Aalten en Winterswijk werd men opgeschrikt en rees de vraag wat er gaande was. Het dreunen moet zelfs tot in Drente en Friesland te horen zijn geweest.

Het is begrijpelijk dat de angst voor herhaling van zo'n ramp nog lang heeft bestaan. Enige tijd na de ontploffing verzochten Hendrik Herman Peters en 17 andere inwoners van de gemeente Herwen en Aerdt aan de commissaris van de koningin in Gelderland om geen vergunning tot vervoer van gevaarlijke stoffen meer te verlenen, voordat de geleden schade zou zijn vergoed. Dat verzoek werd echter afgewezen.

Zaterdag 15 oktober 2005 was een mooie zonnige dag. Ik ben toen naar de plek gevaren waar de ramp zich had voltrokken. Het water van de Rijn stond vrij laag die dag. Op de betreffende plek waren een aantal houten balken te zien die samen een gedeelte van een scheepsromp lijken te vormen...

Deel van het wrak (foto: Michiel van Dasler).

Het onderstaande artikel is overgenomen van een knipsel uit een tijdschrift. Het werd aangeboden op Marktplaats.nl. De vorige eigenaar kon mij niet vertellen uit welk tijdschrift het artikel komt; ook de auteur is niet bekend.

De ramp te Lobith, 20 maart 1895

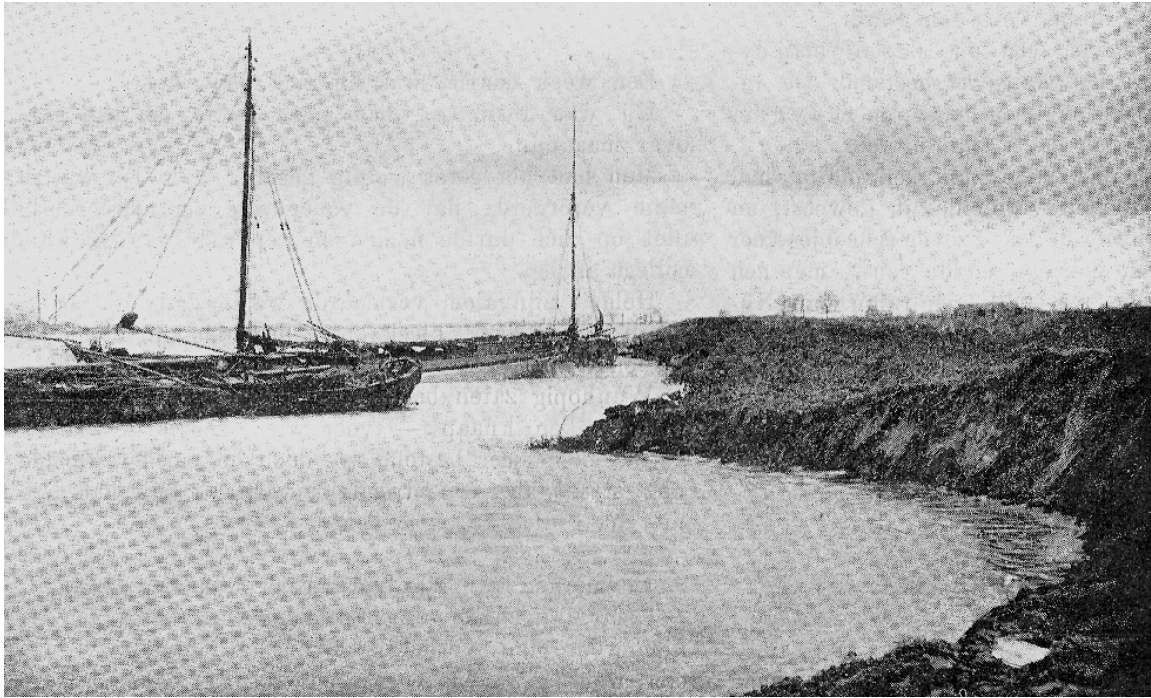
Alles in het groot tegenwoordig! Een scheepje met kruit, als een gevaarlijk voorwerp met een rood vlaggetje geteekend, voorbij te zien varen gaf vroeger al een kleine spanning. Als dat nu eens in de lucht vloog! Het ging voorbij, als een donderbui die ieder ogenblik ergens kon inslaan, al waren ook alle maatregelen voor de veiligheid genomen. Een scheepje met kruit! Nu zouden zes schepen met wat anders dan kruit, met 22.500 K.G. (De opgaven verschillen) dynamiet over den Rijn naar Antwerpen varen. De rivier vroom dicht en uit vrees voor de gevolgen, wanneer de ijsgang met dit gevaarlijke vrachtje ging spelen, werd de voorraad, 9000 kisten groot, bij Lobith op den oever in een loods opgeslagen. Het gevaarlijke goed rustte daar veilig; maar toen het weer ingeladen werd, is er een schip, beladen met 1100 kisten, in de lucht gevlogen, waarbij het gevreesde vernielingsmiddel zich zijn kwaden naam maar al te zeer waardig heeft betoond en, geen tegenstand van rots of water vindend, er in alle vrijheid verwoestend rondom zich gegrepen heeft. Tal van menschenlevens zijn er bij omgekomen. Te Spijk, te Elten stortten huizen in, tot in Deutinchem rinkelden de ruiten, vielen plafonds neder, werden daken beschadigd en deuren opengeslagen, de Gelderse Achterhoek dreunde. Te Winterswijk, Aalten, Gendringen vraagde men zich af wat er gaande was. Te Emmerik werden glasruiten vernield, in Drenthe en Friesland werd het dreunen gehoord. Wie de moeite neemt de kaart erbij te raadplegen, zal zich kunnen overtuigen dat dit respectabele afstanden zijn, en zich een flauw denkbeeld kunnen vormen van het geweld, waarmee deze ontploffing heeft plaats gehad. Gelukkig dat het dynamiet, anders gereed genoeg bij zulke gelegenheden het gegeven voorbeeld te volgen, in de andere schepen niet door wildheid aangetast is en zich stilgehouden heeft. Het was dan ook al erg genoeg, en het zou ons niet verwonderen, wanneer het verder vervoer van dit kwaadaardig goed, hetwelk den minsten stoot zoo hoog opneemt en daarbij zulk een woede uitbarst, van hooger hand verboden werd.

Opslagpunt dynamiet, foto R. Velsink

Onze afbeeldingen vertoonen een opgeslagen partij dynamiet en de schepen voor het transport bestemd. De inham op den voorgrond, beneden de schepen, moet door het geweld der ontploffing uit den oever zijn uitgebroken.

Indien het kruitschip van Leiden zulk een lading had ingehouden, zou gansch Leiden vernield zijn geweest, en wat ware er geschied, wanneer de zes of zeven scheepjes voor Nijmegen of Tiel hadden gelegen, en de eeuw, met een ramp van Leiden begonnen, met zulk een ramp van Nijmegen of Tiel had moeten eindigen!

Anno 1895, foto R. Velsink

Zelfde plek 110 jaar later (foto: Michiel van Dasler).

Wie meer wil weten over de ramp vindt artikelen in "Eigen Haard" van 1895, bladzijde 221-222, en in de "Kalender für das Klever Land", 1994, bladzijde 94-101. Het laatstgenoemde, geschreven door Werner Böcking uit Xanten, noemt meer literatuur.

WILLEM KOENEN - FOTOGRAAF IN HERWEN

door Jo Notten

Wilhelmus Petrus ofwel Willem /Wim Koenen werd geboren in Herwen op 21 oktober 1897 als zoon van Johannes Bernardus Koenen (* 11-6-1850 + 15-8-1905) en Theodora Jacoba Kanzen (* 1-11-1852 + 24-5-1918), destijds wonende te Herwen aan de Waaldijk naar Pannerden. Na zijn militaire dienst (zie *De Waardsman 2005/4*) werkte Willem Koenen in de bakkerij van Thijs Hendriks aan de "Onderdiek", later het pand van Evert de Beijer aan de Pannerdensedijk 5 (afgebroken in 1966). Willem Koenen trouwde op 18 april 1921 in 's-Heerenberg (gemeente Bergh) met Wilhelmina Berendina /Mina Meijer, geboren te Kilder op 20 april 1898. Het echtpaar woonde in het huis dat de familie Koenen al sedert 1809 bewoonde, in 1920 genummerd A 156, gewijzigd in A 174, en met de invoering van de straatnamen in 1956 aangegeven als Pannerdensedijk 8.

Bij notariële akte van 29 september 1954 verkochten Willem Koenen en zijn vrouw huis en hofstede aan Theodorus Hendrikus en broer Wilhelmus Johannes Drost uit de Bettenhoek in Aerdt (Renbaan 57; zie *De Waardsman 2004/3*). Het huis werd in 1986 afgebroken vanwege de dijkverzwaring.

De familie Koenen voor hun woning aan de Pannerdensedijk omtrent 1926; v.l.n.r. Jan Koenen, Gerrit Koenen (+ 1980), Mina Koenen-Meijer (+ 1985) met op haar arm Annie Koenen, Theo Koenen (+ 1950) en tante Theodora Koenen (+ 1968). De fotograaf Willem overleed te Herwen op 27 juli 1978.

In het begin van de jaren twintig van de vorige eeuw had Hendrika Jacoba Otten, weduwe van Gerardus Johannes Helmes (Moetje Helmes), aan de Polderdijk in Herwen (nu huisnummer 81-81a) een winkel in koloniale waren. Willem Koenen werd er bedrijfsleider. Nadat de weduwe Helmes-Otten in 1929 de zaak aan koster Frans Mulder had verkocht, verhuisde de bedrijfsleider met de winkel, toebehorende '*ener Coöperatieve Vereeniging*', naar de Kerkweg (nu Keurbeek 1). Willems grootste passie was het maken van foto's en die ook zelf te ontwikkelen en af te drukken. Hij begon daarmee zo rond 1920. Bij allerlei gelegenheden was Willem Koenen met zijn toestel present en hij toonde een voorkeur voor het fotograferen van personen. Op werkdagen was er geen tijd voor deze hobby, maar zondags trok Willem met zijn toestel in een oud T-Fordje er op uit. Dat autootje had maar één richtingaanwijzer, te bedienen door aan een touwtje te trekken. Wilde je linksaf, dan moest je zelf je hand uitsteken. Het wagentje werd door de week gebruikt om de winkel waar mee rond te brengen. Meestal was het véél te zwaar beladen. Op een keer toen zoon Jan ook mee mocht, gebeurde het in de Loostraat dat ze een wiel vóór de auto zagen uitlopen. 'Wat is dat?', riep Jan geschrokken. 'Oh', zei Willem, 'ik geloof dat het een rad van ónze auto is!' Markerink uit Tolkamer, toen nog houder van een autogarage, werd erbij gehaald om de boel te repareren.

Vele families uit Herwen en soms ook ver daarbuiten heeft hij op de gevoelige plaat vastgelegd. Hij gebruikte daarvoor het liefst zijn houten camera, een kast van een fototoestel met statief. Dat apparaat werkte met glasplaatjes en een groot zwart doek. De belichtingstijd regelde hij met zijn zakhorloge in de hand.

Het ontwikkelen en afdrucken gebeurde in een slaapkamer, overgordijnen en vensters dicht. Dat was een erg secuur werkje, want de foto's mochten niet te licht of te donker worden. Een rode lamp en een beetje geluk deed de rest. Na fixeren en het spoelbad, Bartje de smid had hiervoor een lange ijzeren bak gemaakt, werden de afdrucken met wasknijpers aan lijntjes boven de kachel te drogen gehangen.

Duizenden foto's heeft Willem Koenen gemaakt. Slechts een honderd zijn er bewaard gebleven. Daaronder behoren de foto's van de watersnood uit 1926. De hier geplaatste foto's komen uit het familie-album van Jan en Annie Koenen, Keurbeek 6 te Herwen.

De kinderen Koenen
in 1931.

v.l.n.r.

Jan * 04-03-1922

Gerrit * 15-02-1923

Theo * 16-04-1924

Annie * 07-09-1925

Doortje * 02-03-1927

Mini * 04-05-1928

Het gezin Koenen
omtrent 1960 bij hun
nieuwe woning aan
de Keurbeek 27.

zittend v.l.n.r.

tante Dora, Willem
en echtgenote Mina,

staande v.l.n.r.

Annie, Gerrit, Doortje,

Jan en Mini.

Bronnen:

Mededelingen van Jan en Annie Koenen te Herwen.

Informatie van Frans Staring te Zevenaar.

DE WATERSNOOD VAN 1926 (2)

door Frans Staring

Inleiding

In deze aflevering wordt verder ingegaan op hetgeen in De Waardsman 2005/4 staat weergegeven over de watersnood van 1926 op het Gelders Eiland en met name handelt dit over de hulpverlening, het herstel van de Deukerdijk en de schadevergoedingen aan de getroffen en van die ramp.

De doorbraak van de Deukerdijk in Pannerden op 5 januari 1926 (foto: Willem Koenen, collectie Jan en Annie Koenen te Herwen).

Hoog water

Ien 1926 is den diek in Paandere deurgebraoke en toen is alles onder waoter gelope. Wi-j zien den helen nach op gewes en heurde 's maers um half zes de klokke lujje. En toe ha'j 't gedonder gonde. Mien bruur pakken 't horn - hi-j was ok bi-j de meziekvereniging - en schetterde net zo hard as tie kon um de minse wakker te kriege. Der waore der wat die zeie: "Gillie hoeve nie weg; want 't huus steet op 'n pol en zo hoog kump 't waoter niet". Mor dat was nie waor, want 't waoter ston wel 'n meter hoog in huus. Wi-j hadde alles zo veul meugelek naor baove gebroch, maor de zwaore trapnaejmechien was ien de bedstaej geleid. En dén is toen deur 't bed gezak en zat dus toch ien 't waoter. De kiepe ware ook naor de zolder gebroch, en de koewe en vaerkes moste naor den diek. De twee koewe die we hadde, hemme op 't Huus Aordt gestaon en de drie vaerkes zien bi-j R. gewes. Mien vaoder was huusslachter en der waore heel veul noodslachtinge. Want as gi-j zo'n vaerken van eiges kepot liet gaon, dan ha'j der niks mer on. Ien ons huus stonge ok nog zakke met kaf en toen we acht dage laoter waer ien huus kwame - we moeste der met de roeiboet haer - toen was al die kaf deur 't huus gedreve: ien de kaste; alles wat ter ston zat vol met kaf. 'n Waerk dawwe gehad hemme um alles schon te kriege. We hadde nog van die klevbladkachels en die ginge toen aon. Toen het ik ien die nach wel is gedoch: "As ter now toch braand kump, dan is 't verbrande of verdrinke". Want a'j naor bute liep, dan ging je met-een umlaeg, umdat 't huus op 'n pol ston.

Uit: De Weerld A, Waldspelling, 1987 (met dank aan J.Th.M. Giesen te Zevenaar).

Brievenboek Burgemeester Pannerden

Pannerden 29 januari 1926, No.14 Watersnood 1926

Ingevolge Uw schrijven van 13 Januari 1926 hebben wij de eer U te berichten dat de watersnood tengevolge van den tot nu toe nog nooit gekende hoogen waterstand in de buitenpolders onzer gemeente en tengevolge van den dijkdoorbraak van 5 Januari ll. in den binnenpolder een ontzaglijke ramp voor onze gemeente beteekent.

Hierbij komt nog dat door den invallenden vorst huizen, meubilair, fruitcultuur, eetwaren en veevoeder nog grondiger vernield of in sterker mate bedorven werd dan dit door het water reeds gedaan werd. Bovendien werden ± 20 HA wei- bouwland en boomgaard met zand overspoeld en in hooge mate benadeeld en gedeeltelijk voorloopig onbruikbaar gemaakt en niet dan met groote kosten weer te herstellen.

Nadat in de twee laatste dagen van 1925 de buitenwaarden, de Lobberden en Kijfwaard en Pannerdensche waard zoo hoog waren ondergelopen dat verschillende huizen en stallen onder water liepen en met groote moeite en niet zonder levensgevaar op den Kijfwaard het vee per pond gekoppeld aan een motor-sleepboot gered moest worden terwijl de gezinnen uit verschillende woningen op den Kijfwaard deze woningen moesten verlaten en onderkomen vonden bij hun familie en vrienden in Pannerden, Herwen en Aerdt en andere omliggende plaatsen, bezweek op den 5 Januari dezes jaars, des morgens ongeveer half zes, terwijl niemand meer een doorbraak verwachtte, de waterstand reeds eenige centimeters gedaald was en de wind die eenige dagen zeer ruw geweest was plotseling geheel was gaan liggen, te Noorden van ons Dorp de zoogenaamde Deukerdijk, ongeveer 20 Meter oostelijk van het Kruispunt Deukerdijk en Slikstraat en stortte het water van den Ouden Rijn zich met donderend geraas in den binnenpolder, in slechts enkele uren geheel Pannerden eenige Meters hoog onder water zettend.

Ter redding van menschen en vee werden eenige motorbooten, marinevletten en roeiboeten gerequireerd met het gunstige resultaat dat geen menschenlevens te betreuren zijn, helaas kon niet alle vee gered worden, zoodat veel koeien, runderen, schapen en varkens en vele duizende kippen en ander pluimvee verdronken.

Ter voorziening in den onmiddellijken nood der bevolking werden, nadat vele inwoners in de gemeenten Bemmelen en Gent onderdak en 't meeste vee stalling gevonden had, bons verstrekt voor brood, vleesch, winkelwaren, kleeven, petroleum en steenkool. Ouderen van dagen en zieken werden alhier in het gesticht der Eerw. Zusters of in het ziekenhuis te Lobith en Arnhem opgenomen.

Zoodra het water uit de huizen verdwenen was keerde de bevolking geleidelijk weer in haar woningen terug en werden in nog grooter hoeveelheid bons voor steenkool tot het droogstoken en bons voor zeep en soda voor het reinigen der woningen verstrekt, waarmede groote sommen geld gemoeid zijn; reden waarom wij Uwe Commissie beleefd verzoeken te willen bevorderen dat aan onze plaatselijke watersnoods Commissie ter bestrijding der eerste kosten een bedrag van fl 3000,- beschikbaar worde gesteld.

Aangezien er eenige inwoners zijn die al hun vee of bijna al hun vee verloren hebben en dientengevolge alle inkomsten wat hun bestaan uitmaakte verloren hebben, zouden wij daarenboven Uwe Commissie in overweging willen geven te bevorderen dat een bedrag van fl 4000,- aan onze plaatselijke Commissie ter beschikking gesteld werd om deze menschen zoo spoedig mogelijk weer in de gelegenheid te stellen nieuw vee te koopen.

De plaatselijk Watersnood Commissie (getekend) F. van Nispen tot Pannerden Voorzitter, W.B. Heiltjes, E. Terhaerdt, F. Deekeling, Leden.

Hulpverlening

Zoals uit het voorgaande al blijkt kwam de hulp van alle kanten. Plaatselijk was meteen de ingestelde watersnoodcommissie actief. In de beide gemeenten op het Gelders Eiland was de

burgemeester daarin vertegenwoordigd. Op order van de burgemeester van Herwen en Aerdt waren uit het dijkmagazijn te Aerdt (nu Aerdsedijk 49) de noodplanken en palen gebruikt. Naderhand ontstond er nogal wat heen en weer geschrijf over de huur ervan en wie de kosten moest betalen van het materiaal dat niet meer was teruggebracht. Het polderbestuur wilde dat de gemeente hiervoor zou betalen, maar die verwees op zijn beurt de polder naar de "Algemeene Vereenigde Commissie tot Leniging van Rampen door Watersnood", gevestigd in Nijmegen.

Na een telegram dat op 5 januari 1926 was verzonden, werden vanuit het "Centraal Magazijn van Militaire Kleeding en Uitrusting te Woerden" 20 stuks zestienmanstenten en een rijwieltent naar Herwen en Aerdt verzonden, vooral bedoeld om daarin het vee in onder te brengen. Er ging een vraag uit voor het sturen van dekens, die eveneens werden verstrekt door het militair magazijn te Arnhem. Op 10 februari 1926 gaf de burgemeester van Pannerden op een betreffend schrijven tot antwoord *'dat de mij gezonden 300 dekens nog in gebruik zijn bij de menschen aan wie ze in gebruik gegeven werden, maar zoodra U dat wenscht weer teruggegeven kunnen worden. Ik zou het echter in 't belang van de Volks Gezondheid wenschelijk vinden indien de menschen ze nog eenigen tijd mochten behouden, omdat hun eigen dekens grootendeels verloren zijn gegaan of door het uitwasschen in zulk een vochtigen toestand verkeeren dat ze in dezen tijd voorlopig niet droog te krijgen zijn en ik voor ziekten vrees als zij onder hun natte dekens gaan slapen'*.

Door de "Vereeniging voor de Thee Cultuur in Nederlandsch Indië" werden pakjes thee verstrekt als *'doeltreffend middel tegen het drinken van ongekookt water'*. In antwoord op een brief van de vereniging verzocht de burgemeester van Herwen en Aerdt aan *'den Heer H.L. Hendriks, Secretaris van de Watersnoodcommissie aldaar te willen toezenden vierhonderd en tachtig pakjes thee van 150 gram, dus totaal 72 K.G. netto'*.

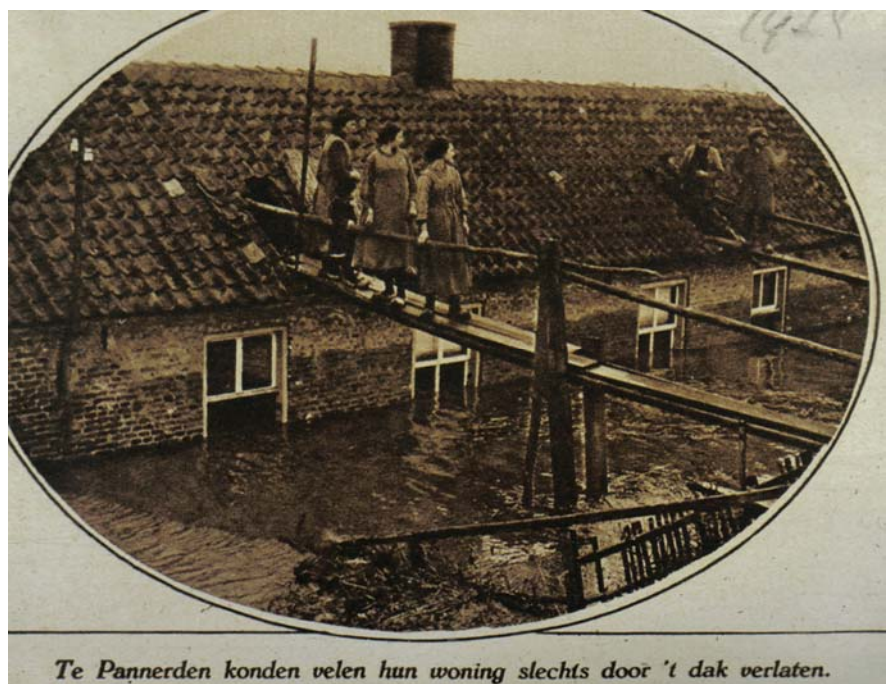
Ruim een jaar later, 30 April 1927, kreeg de burgemeester van Herwen en Aerdt het verzoek om met een enkel woord te berichten *'ongeveer hoeveel pakjes thee er gedistribueerd zijn, of de menschen de thee gaarne dronken, en of het U bekend is, dat het handelsproduct hierdoor een grooteren aftrek in Uw gemeente heeft gekregen'*.

Het "Oranje Kruis" kreeg van de gemeente Herwen en Aerdt een verzoek om onder- en bovenkleding te sturen voor kinderen van 5 tot 8 jaar (35 meisjes en 30 jongens), idem van 9 jaar en 13 jaar (40 meisjes en 45 jongens), alsmede voor 90 mannen en 90 vrouwen, voor arme gezinnen 40 stoelen, 10 tafels, 6 kachels en 4 ledikanten met beddegoed en 10 dekens.

De commissie te Nijmegen maakte de gemeenten d.d. 2 februari 1926 attent op de aanwezigheid van *'grootte voorraden Drentsche turf voor het droogstoken van woningen'*. In aansluiting daarop verzocht de burgemeester van Pannerden *'50 ton steenkolen ter mijner dispositie te willen stellen'*. Verzending van goederen op Pannerden gebeurde ofwel *'per spoor tot Elst en verder per Betuwsche tram naar Pannerden'* ofwel *'per stoomboot "Koningin Wilhelmina" vanaf de Rijnkade in Arnhem'*. In beide gevallen kwam dat aan ter hoogte van het veer Pannerden-Doornenburg.

Via het Nederlands R.K. Huisvestings-Comité ontving Pannerden f 829,35 zijnde de helft van een te Gendt gehouden collecte '*voor de getroffen en van den Watersnood*', voor de goede ontvangst waarvan de burgemeester F. van Nispen tot Pannerden op 25 februari 1926 in dank berichtte.

Voor bewezen diensten zond de "Watersnoodcommissie der gemeente Herwen en Aerdt" een brief aan meerdere personen en instellingen om dank te betuigen '*voor de gezonden gaven in natura voor de slachtoffers van den jongsten Watersnood alhier*'. Onder hen was W. Prins, Directeur der N.V. Lobithsche Stoombootmaatschappij "Koningin Wilhelmina", L.J. Voss, pachter van het Aerditseveer vanwege het gratis gebruik van het veer voor het vervoer van gezonden gaven, en aan Jhr.Mr.C. van Nispen tot Sevenaer als eigenaar van het Aerditseveer. Uit Pannerden gingen op 20 februari 1926 dankbetuigingen naar de ingenieur van Rijkswaterstaat, de pastoor en kapelaan van Bemmelen, Gendt en Doornenburg, het bestuur van Providentia in Gendt, de burgemeesters te Bemmelen en Millingen, de commandant van de Militaire Politie te Herwen en Aerdt, de commandant van de Marechuisse te Zevenaer, de rijksveldwachter J.E. Geurts en de gemeenteveldwachter G.A. Lukassen, beiden te Pannerden. Bij besluit van de Raad te Pannerden d.d. 31 maart 1927 kreeg de veldwachter G.A. Lukassen een gratificatie van 25 gulden '*voor gepresteerde diensten tijdens den watersnood 1926*'.

De woningen aan de Deukerdijk welke nog al eens betiteld werden als 'de kazerne' (foto: collectie Mart van Moerkerk, Pannerden).

Te Pannerden konden velen hun woning slechts door 't dak verlaten.

De "Lobithsche Scheepsbouw-Maatschappij Voorheen Gebroeders Bodewes" verrichtte de eerste dagen van de watersnood allerhande werkzaamheden, waarvoor de gemeente Herwen en Aerdt later een rekening kreeg van f 506,13. De Stoomboot Onderneming "Eendracht" ontving een vergoeding van f 30,- en diverse personen kregen voor hun werkzaamheden en leveranties ten behoeve van '*den Watersnood in Januari 1926 in de Gemeente Herwen en Aerdt*' een zekere som geld uitbetaald, uiteenlopend van f 2,50 voor C. Maertzdorf tot f 34,12 voor E. Brans. De gemeente Pannerden betaalde onder meer de ingediende rekeningen van Th. Smeeten te Lobith, de gebroeders Stokman te Lobith en Th. Terhaerd te Pannerden. Aan de burgemeester van Millingen werd een bedrag van f 217,50 toegezonden '*voor uitbetaling aan diverse schippers en visschers dier gemeente voor verleende hulp tijdens den watersnood alhier*' en aan de burgemeester van Bemmelen f 568,94 '*voor uitbetaling aan diverse leveranciers dier gemeente van voedsel voor menschen en vee tijdens den watersnood 1926 aan vluchtelingen*'. In totaal werd door Pannerden een bedrag van f 4588,04½ besteed '*ter bestrijding der eerste uitgaven*'.

De gemeenteraad van Pannerden wenste aan enkele van de meest getroffen en uit de gemeente een renteloos voorschot te geven voor het aankopen van een koe en een drachtig varken om daarmee enige gezinnen weer op gang te helpen ofwel om hun bedrijf te kunnen voortzetten. Daarvoor werd een bedrag van f 2000,- geraamd. Op 27 april 1926 berichtte de burgemeester van Pannerden dat de

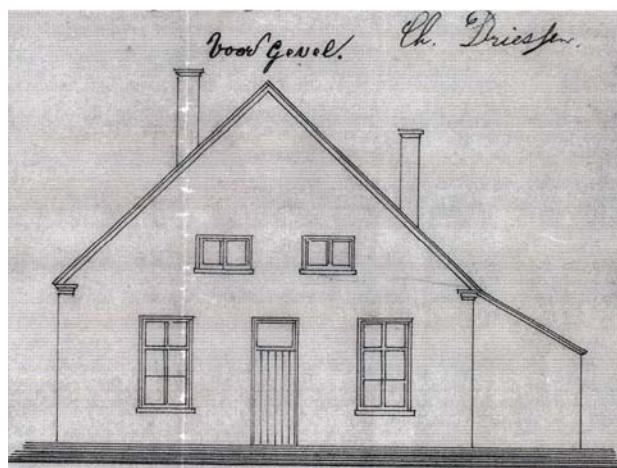
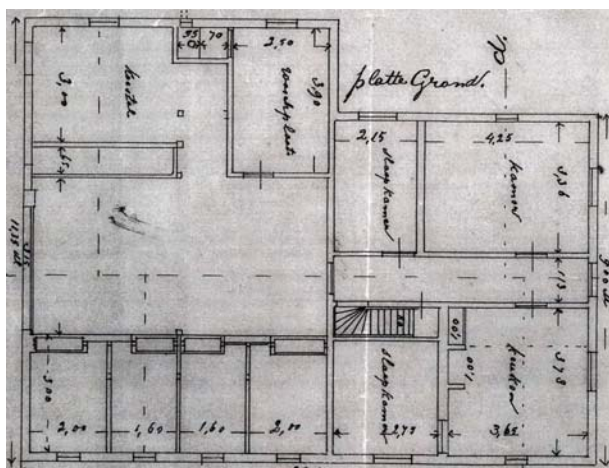
gelden 'om vee aan te kopen ter vervanging van verloren gegaan vee' door hem als volgt waren verdeeld: 1° P.H. Dieks f 500,- 2° L.F. Idink f 500,- 3° H.A. Lukassen f 500,- 4° Weduwe B. Sommers f 65,- 5° Th. Wezendonk f 435,- totaal f 2000,-.

Hofstede van Chris Driessen

Van ouds behoorde de hofstede tot de goederen van het Huis Bergh. Vanaf 1645 staat die in de Berghse rekeningen te boek als 'Stevens Hof', genoemd naar de pachter Gijsberts Stevens die in de jaren daarvoor de hof 'daer hij op woont' had gepacht. In de Franse Tijd werd Carel Herman van Nispen met andere Berghse goederen eigenaar van de hofstede, waarop Steven Kregting recht van opstal genoot. Bij de inrichting van het kadaster stond dat op naam van Catharina Goris, weduwe van Steven Kregting, terwijl voor het huis een niet al te hoge aanslag in de belasting werd genoteerd van f 3,-. Na haar overlijden in 1834 werd de opstal afgebroken en bleef de grond ter beschikking van de eigenaar Jhr. C.E.J.F. van Nispen waarbij tegelijk de aanslag van f 3,- werd teniet gedaan. Vervolgens duurde het zo'n 40 jaar voordat er weer bewoning kwam. Het nieuwe huis werd door het kadaster opgemeten en te Arnhem goedgekeurd d.d. 18 augustus 1874. Als pachter had zich daar gevestigd Theodorus Nieling, geboren in Didam op 11 juli 1841. Hij was op 13 mei 1871 in Pannerden gehuwd met Hendrina Bergervoet, geboren in Pannerden 6 augustus 1838. Zij overleed daar op 11 september 1886 en Theodorus Nieling hertrouwde in Didam op 25 februari 1887 met Johanna de Reus, weduwe van Gerhardus Theodorus Driessen, geboren in Didam op 31 augustus 1856. Zij bracht twee kleine kinderen mee: Christiaan Hendrikus Driessen, geboren in Didam op 4 augustus 1881, en Gerhardus Johannes Driessen, geboren te Didam 25 januari 1883.

Christiaan Hendrikus Driessen was voorbestemd om het bedrijf van zijn stiefvader over te nemen. Hij trouwde op 28 augustus 1911 te Pannerden met de toen 24-jarige Elisabeth Petronella van Onna uit Zevenaar. Het echtpaar trok bij zijn ouders in en uit het huwelijk werden vijf kinderen geboren, van wie er twee jong overleden. Gerhardus Johannes Driessen trouwde te Pannerden op 11 augustus 1913 met de in Gendt geboren Johanna Maria van Moerkerk en zij vestigden zich niet ver van het ouderlijk huis aan de Deukerdijk, destijds met huisnummer 12 (kadastraal B 39).

Met een akte d.d. 4 mei 1907 kocht Theodorus Nieling, 'eigen werk doende', van Jhr. Herman Carel Marie van Nispen tot Pannerden het huisperceel en op 4 januari 1913 enige omliggende percelen weiland, moeras en water. Kort daarna, op zaterdagmiddag 22 maart omtrent vier uur brandde door blikseminslag 'het huis met schuur van en bewoond door Th. Nieling, huisnummer 68', af. Aan de belendende percelen werd geen schade aangericht, terwijl woning en inboedel tegen brandschade waren verzekerd. Chris Driessen vroeg d.d. 24 mei 1913 een bouwvergunning, omdat 'hij wenschte te herbouwen zijn afgebrand woonhuis op het kadastraal perseel Sectie B N.939 der Gemeente Pannerden'. De aanvraag werd door het gemeentebestuur prompt gehonoreerd 'gezien uit de daarbij overgelegde tekening en beschrijving, dat de woning zal voldoen aan de gestelde eischen bij de bouwverordening voor deze gemeente'.

Theodorus Nieling overleed te Pannerden op 2 november 1915. Met de op 9 januari 1916 gehouden boedelscheiding verkreeg zijn stiefzoon Christiaan Hendrikus Driessen volgens zijn testament de onroerende goederen, terwijl zijn echtgenote daarvan het vruchtgebruik behield. Kadastraal werden de percelen geregistreerd als B 940 kolk, groot 7 aren 40 centiaren, B 978 huis, schuur, bouw- en weiland, groot 84 aren en 75 centiaren, B 979 water en lies, groot 39 aren en 35 centiaren, B 980 kolk, groot 21 aren en 10 centiaren, A 601 weiland en kolk, groot 60 aren en 60 centiaren, samen groot 2 hectaren, 13 aren en 30 centiaren. Met een akte op 9 mei 1919 vergrootte Chris Driessen zijn areaal door aankoop van een perceel bouwland aan de overzijde van de toenmalige Slikstraat (Slijkstraat), nu Hoogeweg geheten, groot 1 hectare, 76 aren en 20 centiaren.

In het traject van de dijk waar vanuit het verleden al doorbraakkolken lagen, brak op 5 januari 1926 de Deukerdijk. Het water dat door het gat de binnenpolder instroomde, trof de hofstede van Chris Driessen op zijn weg, waarbij de woning zwaar werd beschadigd (zie *De Waardsman* 2005/4).

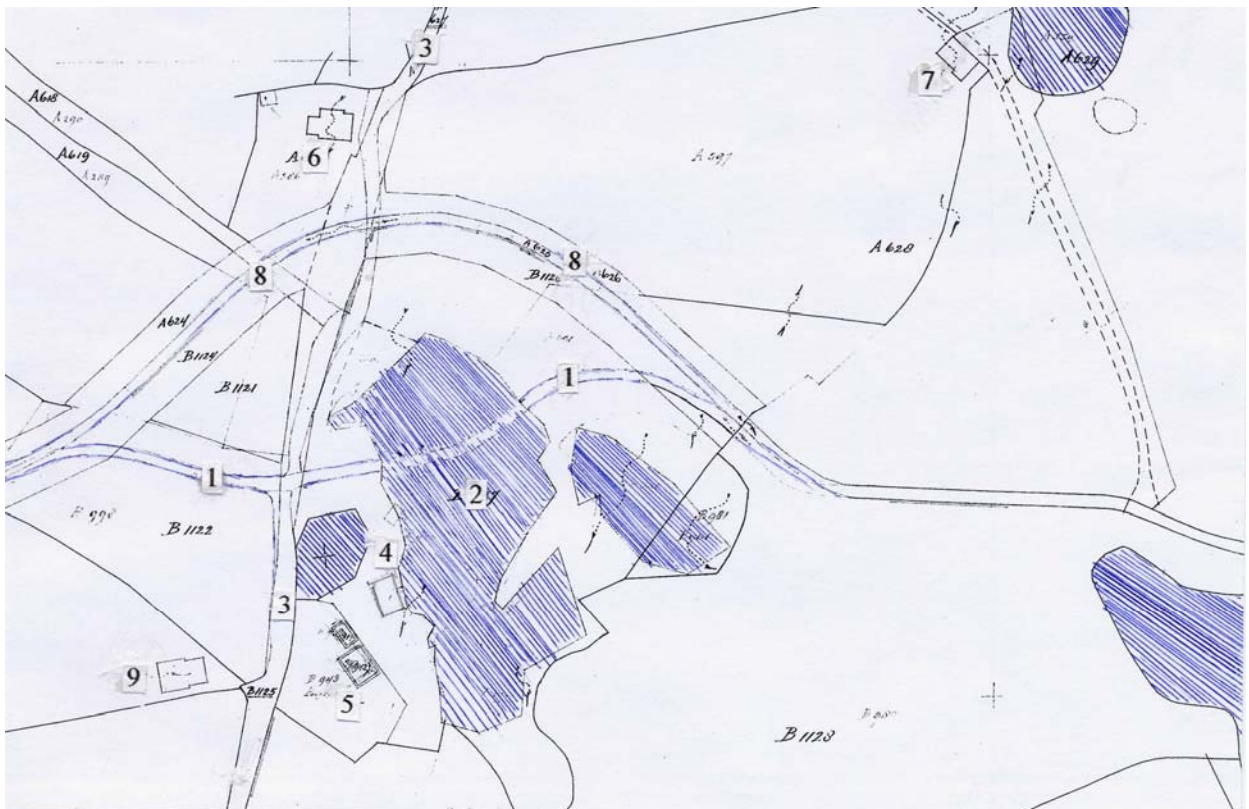
De woning van Chris Driessen na de doorbraak 5 januari 1926 (collectie Mart van Moerkerk te Pannerden).

Op 30 maart 1926 vroeg Chris Driessen een bouwvergunning aan om een woonhuis met boerderij te bouwen op het door hem in 1919 aangekocht perceel bouwland aan de Slikstraat, kadastraal B 1000, overeenkomstig bijgeleverde tekening. De vergunning werd op 15 april verstrekt. Voor de bouw van zijn nieuwe woning met boerderij werd gebruik gemaakt van materiaal uit het gelijktijdig afbreken van het oude pand. Het bestek vermeldt daarover onder meer de passage: *'Balklagen en vloeren moeten worden los gebroken en weer in den nieuwen bouw worden aangebracht. De binnenkozijnen worden met de betimmering in het nieuwe woonhuis weer geplaatst. Het kozijn met deur thans aan de waschkeuken wordt in zijn geheel overgeplaatst, de bovenlichten worden volgens tekening van nieuwe voorzien. Het voordeurkozijn wordt in den voorgevel weer aangebracht'*. Op 30 juni liet Driessen het gemeentebestuur weten dat zijn woning in gebruik kon worden genomen, die daarop het huisnummer 98 kreeg. Thans is dat het pand van Ronnie Heimen, Hoogeweg 47.

Bijzondere gevolgen watersnood

Hoewel de woning van Driessen bij de doorbraak deels overeind was gebleven, was van de tuin en verdere bijliggende grond weinig meer over. Weggespoeld was 20 aren tuingrond ter diepte van vier meter en van 18 aren tuingrond moest het achtergebleven zand worden verwijderd. Voor deze ontzanding werd via de gemeente Pannerden een schadeloosstelling bij Gedeputeerde Staten van Gelderland aangevraagd. Voor ontzanding kwamen ook in aanmerking H.W. van Huet, gemiddeld 25 centimeter tuingrond, en P.H. Indemans voor gemiddeld 15 centimeter. De naast Chris Driessen gelegen hofstede van G.A. Vos, eigendom van de polder, was eveneens door de doorbraak onder zand gestroomd. Het polderbestuur besloot dat weg te halen tegelijk bij het maken van de wegen.

Boven de kadastrale situatie in 1915 en onder die van na 1926; de nadere aanduidingen zijn voor deze gelegenheid toegevoegd.

1. Deukerdijk voor 1926, 2. kolken, 3. Slikstraat of Slijkstraat (nu Hoogeweg en Berghoofdseweg), 4. hofstede van Ch.H. Driessen (afgebroken), 5. hofstede van G.A. Vos (nu B.H.T.M. Wezendonk, Hoogeweg 36), 6. hofstede van G. Bekker (nu R.A.J.M. Bleumink, Berghoofdseweg 1). 7. hofstede van F.W. Ruks (nu C.R.M. Derksen, Berghoofdseweg 2), 8. nieuw stuk Deukerdijk, 9. het nieuwe pand van Ch.H. Driessen (nu R.T.M. Heimen, Hoogeweg 47).

De doorbraak van de Deukerdijk had eveneens gevolgen voor het doorgaande verkeer. Aan de burgemeesters van de gemeenten Bommel, Zevenaar, Duiven, Herwen en Aerdt werd meegedeeld dat hierdoor *'de Slijkstraat voor zoverre deze de verbinding vormt tusschen den Deukerdijk en het Bergsche Hoofd (veer naar Zevenaar) is afgesloten voor alle vierwielige rij- en voertuigen, zoodat hierdoor tevens de verbinding Pannerdensche Veer - Bergsche Hoofd (via den Deukerdijk) ook afgesloten is'*.

De commandant van de Rijksveldwacht te Arnhem kreeg van de burgemeester van Pannerden het verzoek *'wegens watersnoods kwestie waar door politietoezicht in hooge mate geëischt wordt den Rijksveldwachter J.E. Geurts voorloopig ter mijner beschikking te stellen'*. Op 8 maart 1926 liet de burgemeester aan de commandant weten *'dat ik de diensten van den Brigadier Titulair der Rijksveldwacht J.E. Geurts alhier niet meer behoef en hij wel zijn gewonen dienst weer kan gaan waarnemen, onder mededeling dat ik zeer tevreden ben over de door hem voor mijne gemeente gepresenteerde werkzaamheden'*.

Het centrum van Pannerden (foto: Willem Koenen, collectie Jan en Annie Koenen te Herwen).

De ramp had bijzondere gevolgen voor verscheidene dienstplichtige jonge mannen die hun militaire uitrusting geheel of gedeeltelijk hadden verloren of niet meer konden gebruiken. De burgemeester van Pannerden moest voor elk van hen aan hun commandant opgeven wat de schade was. Antonius van Heumen was door het water zoekgeraakt een overjas, drie beenstukken, een paar schoenen, een broekdraagband, een eetketel, spijslepel en vork (naderhand teruggevonden), een kleeborstel en een schoenborstel. Soortgelijke opgaven werden verstrekt voor A.J.F. Schuurman, J.Th. Schopman, H.Th. Kummeling, J.Th. Kock, B. Keurtjes en J.G. Lieven *'der lichting 1918'*.

Naar aanleiding van besprekingen te Nijmegen op 3 maart 1926 schreef burgemeester F.L.M. van Nispen tot Pannerden aan de "Algemene Tuinbouw Commissie Watersnood" te 's-Gravenhage en verzocht *'ook hier de schade aan de boomgaarden tengevolge van den watersnood te willen komen opnemen'*. Eind mei was er nog geen bericht wanneer de bedoelde opname zou plaats hebben en met een lijst van *'ingezetenen die tengevolge van den watersnood schade aan boomgaarden hebben geleden'* richtte de burgemeester zich andermaal tot de commissie. Uit een andersoortige reactie van een jaar later blijkt dat er toch iets op dat vlak was gebeurd.

In antwoord op een brief van Gedeputeerde Staten van Gelderland d.d. 12 april 1927 antwoordde waarnemend burgemeester J.H. Solintjes *'dat na ingesteld onderzoek mij gebleken is dat de opgave door G. Driessen in bijgaand verzoekschrift over vernielde boomen door den watersnood op waarheid berust'*. Driessen zei de schade aan deze bomen *'op de blauwe kaart "opgave der schade tengevolge van den watersnood 1926" te hebben vermeld. Wellicht is hier ter Secretarie alhier*

abusievelijk den naam G. Driessen niet op het aan den Heer A. Schuttevaar toegezonden lijst van namen van personen die schade aan fruitboomen hebben geleden vermeld geworden, zoodat daarom opname der schade door een der in het schrijven van het Watersnood Comité Nijmegen vermelde Heeren achterwege is gebleven. Ik heb de eer Uw College te adviseeren aan G. Driessen die een arme werkman is een schadevergoeding voor vernielde boomen door den Watersnood toe te kennen van ± fl 125'.

De burgemeester van Pannerden antwoordde d.d. 1 april 1926 aan het bouw bureau te Nijmegen, dat het aantal *'wegens den watersnood, alhier vernielde of onherstelbare huizen, bedraagt 6, het aantal beschadigde huizen bedraagt 194'*, terwijl het bedrag der schadegevallen aan huizen te Pannerden circa f 48.000,- bedroeg. Het verdronken vee bedroeg: *'koeien 7 stuks, runderen 6 stuks, paarden 1 stuks, kippen 2556 stuks, varkens 47 stuks, biggen 40 stuks, geiten 3 stuks, schapen 10 stuks, konijnen 80 stuks'*. Een eerdere opgave d.d. 1 februari 1926 vermeldt *'dat het door de plaatselijke watersnoodcommissie voorlopig geschat aantal stuks hoornvee, dat tengevolge van den watersnood verdronken is, of door koude omkwam, bedraagt 13, het aantal stuks varkens 63, het aantal stuks schapen 10, het aantal stuks pluimee 2500'*. Aan de inspecteur van de volksgezondheid liet de burgemeester van Pannerden op 12 februari weten dat *'dat het verdronken vee dezer gemeente behoorlijk is begraven geworden'*. Het aantal schadegevallen aan roerende goederen en soortgelijke zaken was 213 en het bedrag van die schadegevallen in Pannerden f 112.278,20.

Uit een brief van de burgemeester van Pannerden d.d. 19 juli 1926 blijkt, dat door *'de Commissie tot regeling der Watersnoodschade voor de verloren gegane 2500 kippen geen gelden in uitzicht heeft gesteld'*. Wel waren er door de commissie 1000 ééndagskuikens gezonden, *'die ook nog voor een groot gedeelte dood gegaan zijn'*. De burgemeester verzocht derhalve *'te willen bevorderen dat deze gemeente binnenkort in 't bezit van een partij 8 weeksche hennen wordt gesteld'*. Hij vervolgde zijn schrijven met: *'Mocht echter binnenkort geen toezending van hennen kunnen plaats hebben dan verzoek ik U de getroffen schadeloos te willen stellen met geld'*.

Binnen de gemeente Herwen en Aerdt waren drie huizen onherstelbaar vernield en zeven zwaar beschadigd. Het aantal beschadigde huizen bedroeg 183 en het totaal aan schadegevallen was 195. Het verdronken vee bedroeg: 1 paard, 2 koeien, 5 runderen, 6 varkens, 11 biggen, 3 geiten en 1219 kippen. Het aantal schadeaanvragen in de gemeente Herwen en Aerdt was 335, waaronder 180 voor beschadiging aan huizen. De raming van de schade is te lezen in het overzicht per wijk (kerkdorp): Wijk A. (Herwen) f 43.165,10; Wijk B. (Aerdt) f 59.964,55; Wijk C. (Lobith) f 1.171,50; Wijk D. (Tolkamer) f 1.931,63; Wijk E. (Spijk) f 3.889,50; totaal f 110.122,28.

Voor een steunregeling aan werklozen ten gevolge van de watersnood werd de ambtenaar P.H. Indemans te Pannerden aangewezen om de directeur Arbeidsbemiddeling te Nijmegen behulpzaam te zijn. De watersnoodcommissie in Pannerden stuurde verder een aanvraag in tot verkrijging van steun aan de weduwe Th. Hendriks. De ontvanger der Gemeente Pannerden kreeg d.d. 18 maart 1926 opdracht aan J.Th. Hendriks en G. Rademakers, huurders van de gemeentewoningen nummer 95a en 95b, elk f 9,- terug te betalen op de huur, omdat zij tengevolge van de watersnood 3 weken hun huis niet hadden kunnen bewonen.

Op een betreffend schrijven van de Commissaris der Koningin werd op 7 augustus 1926 door de burgemeester tot antwoord gegeven *'dat ik eene inzameling van gelden in mijne gemeente voor de slachtoffers der Sumatraramp niet wenschelijk acht in verband met den grooten financieelen achteruitgang waarmede iedereen zonder uitzondering in mijne gemeente is getroffen tengevolge van den dezen winter plaats gehad hebbende watersnood, waarvan de droeve gevolgen zich nog steeds meer en meer openbaren en ik hoop derhalve dat U het zult billijken dat ik geen beroep doe op den liefdadigheidszin mijner inwoners die bovendien zelf nog dagelijks worden getroffen door misoogst tengevolge van het slecht weder en den achteruitgang der prijzen van vee, fruit, groenten en andere artikelen van land- en tuinbouw'*.

Dijkherstel

Op initiatief van de burgemeester van Pannerden, Jonkheer F.L.M. van Nispen tot Pannerden, in zijn hoedanigheid van dijkgraaf van het polderdistrict, kwam in opdracht van de Hoofdingenieur Provinciale Waterstaat ingenieur Verheij van het Ingenieursbureau Dwars en Verheij te Amersfoort op zondag 10 januari 1926 naar Pannerden om daar te spreken over het dichten van de doorbraak. De eerste gedachte om het gat met het opspuiten van rivierzand te vullen werd technisch ondoenlijk geoordeeld. Het rivierzand was te zwaar om door persing over een langere afstand te verwerken. Ingenieur Verheij wendde zich daarna tot de *'Nijmeegsche Aannemings en Bagger Maatschappij'*, met welke hij een overeenkomst tot stand bracht. Door de dijkstoel was op spoed aangedrongen en ingenieur Verheij had goede ervaringen met de baggermaatschappij. Het plan zoals aan de dijkgraaf was meegedeeld, werd op 19 januari in de vergadering van de dijkstoel, *'ten huize van de erven H. Rijmers aan het veer te Pannerden'*, nader besproken. Het voorstel was een nieuwe dijk te leggen om de doorbraak heen, te maken van klei uit nabij gelegen land. De kosten die de maatschappij daarvoor rekende, vond heemraad L.J. Voss veel te hoog en hij *'kon niet meegaan met het advies om direct te gunnen'*. De aanwezige ingenieur van de Provinciale Waterstaat liet daarop weten, *'dat spoed noodzakelijk is en mocht de dijkstoel dien spoed niet betrachten, dat Gedeputeerde Staten dan het werk zouden maken op kosten des polders'*. Van de zijde van de dijkstoel werd ingebracht, dat *'de doorbraak in den dijk is tusschen de buitenpolder "De Pannerdensche Ward" en het district'* en die spoed nou ook weer niet zo hoog nodig was. Het zou in ieder geval *'beter en voordeliger zijn dat eenige aannemersfirma's gevraagd werden om in te schrijven'*.

De ontstane situatie leidde tot een extra bespreking van de dijkstoel met de hoofdingenieur op het provinciehuis in Arnhem. Na verschillende besprekingen volgde daarop het besluit en werd *'aan den heer Verheij opgedragen een bestek met tekening te maken'* en dit te zenden aan een viertal firma's en hen uit te nodigen voor een onderhandse inschrijving. Daarvoor werden geselecteerd *'voornoemde Bagger Maatschappij te Nijmegen, de firma H.J. te Siepe te Winterswijk, H.P. Vale te Arnhem en Th.J.W. Hoijinck te Arnhem'*. De aannemers werden uitgenodigd op het terrein van de doorbraak op dinsdag 26 januari 1926. Op die dag werden zij door het ingenieursbureau nader ingelicht. In de voorwaarden was tevens opgenomen de verharding van de dijk, bestaande uit een paardenpad van klinkers met daarnaast aan weerszijden twee lagen puin. Uit de bij het ingenieursbureau ingekomen inschrijvingen bleek, dat het minst was ingeschreven door Th.J.W. Hoijinck te Arnhem aan wie het dichten van de doorbraak werd gegund.

De volgende stap was een bijeenkomst van de dijkstoel op 8 februari 1926 met de eigenaren van de grond waarop de nieuwe dijk zou worden gelegd. Belanghebbenden waren G. Ruks, Th. Bekker, Ch. Driessen en Baron Van Keppel. De belangen van laatstgenoemde werden behartigd door notaris J.H.O. Hazewinkel uit Zevenaar, waarbij tevens een schadevergoeding voor de pachter H. Terhaard uit Aerdt werd gevraagd, *'omdat die verleden jaar het land zwaar bemest had'*. Verder moest er nog gezorgd worden *'voor een uitweg tegen den dijk van het buitendijks gelegen gedeelte en van een uitweg naar den verhardten weg'*.

Een aanbod van Jhr.O.J.M. van Nispen tot Pannerden, grondeigenaar wonende te Groesbeek, dat hij bereid was de klei te leveren *'benodigd voor het herstel van den dijk voor f 0,50 per Meter'* werd door het polderbestuur aangenomen. Daarnaast kwam klei beschikbaar van het gedeelte oude dijk. Om op korte termijn alle te verwachten uitgaven te betalen, werd door het polderbestuur een lening afgesloten met een looptijd van een half jaar ten bedrage van f 100.000,- tegen 5%, welk later nog met f 10.000,- werd verhoogd. De totale kosten van herstel bedroegen uiteindelijk bijna f 108.000,-.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden werd door de provincie toestemming verleend dat *'ten behoeve van de herstelling van den dijk doorbraak bij Pannerden tot 22 Mei 1926 de mannelijke arbeiders van 18 jaar en ouder in dienst van Th.J.W. Hoyinck te Arnhem'* arbeid verrichten van maandag tot en met zaterdag. Door burgemeester en wethouders van de gemeente Herwen en Aerdt werd d.d. 20 april 1926 te kennen gegeven, *'dat de Raad het betreurd dat niet in het bestek van het*

dichten van de doorbraak de bepaling was opgenomen, dat de werkkrachten moesten genomen worden uit werkelozen der gemeente, daar er geen werklieden binnen de gemeente te werk gesteld zijn'. Het polderbestuur als opdrachtgever antwoordde hierop, dat uit onderzoek gebleken was 'dat zich geen werklieden uit Herwen en Aerdt hebben aangemeld en die zich aangemeld te werk zijn gesteld, doch na eenigen tijd weg bleven'.

Bijkomende werken

Naast het dichtten van de doorbraak moest de kruising van de Slikstraat met de Deukerdijk in zijn geheel opnieuw worden ingericht en opgeschoven in de richting van het Berghse Hoofd, doordat *'een gedeelte weg tusschen den ouden dijk met den afweg aan de zijde van de Pannerdensche Waard'* was weggestroomd. Hoewel de weg eigendom was van de voormalige Dorpspolder, werd die door de gemeente onderhouden. Aanvankelijk was er overeenstemming tussen de dijkstoel en het gemeentebestuur, beide onder voorzitterschap van Jhr. F.L.M. van Nispen tot Pannerden, dat de kosten van herstel door ieder voor de helft zou worden betaald. Met de aannemer van de dijk zou een prijs worden bepaald waarvoor dat werk zou worden gemaakt. In de spoedeisende vergadering van het Gecombineerd College, het hoogste orgaan van het polderdistrict, op 6 maart 1926 werd dit echter weersproken. Het polderdistrict had de rechten en plichten overgenomen van de vroegere dorpspolder en het maken van de *'op- en afrit van den weg en de verharding daarvan'* kwam dus voor rekening van de afdeling Pannerden in het polderdistrict. Om dat werk te kunnen bekostigen werd door de polder een geldlening aangegaan van f 7000,-.

Over de aansluiting van het nieuwe dijktraject op de oorspronkelijke loop van de Deukerdijk bracht het ingenieursbureau een advies uit, dat door de dijkstoel werd overgenomen. Aan weerszijden van de oude dijk werden zandbermen aangebracht, die ter verdediging weer met dekstukken beschermd werden.

Verder moest nog het leggen van kwelkaden rondom de nieuw ontstane kolk worden geregeld. Het voorstel was *'de bestaande kade van het Kosterstgat in westelijke richting te benutten en van het eind een kwelkade leggen naar het hooge terrein bij de hofstede van Driessen'*. Nadat in augustus de aanleg klaar was, moest er worden ingezaaid en een afrastering geplaatst op de kwelkade tussen Aerdt en Pannerden.

Schadevergoedingen

Een bijzonder schadegeval blijkt uit een schrijven van J.H. Bouwens te Spijk d.d. 24 augustus 1926, terwijl de inzenddatum voor schadevergoeding al was gesloten. *'Mijn overburen hebben volgens hun zeggen dezen winter nogal eenige schade geleden met het hooge water, 10 mud aardappelen hebben geruimen tijd in 't water gelegen, 4 kippen zijn verdronken. Daarbij is hun voorraad hooi ook gedeeltelijk bedorven. Kunnen zij hiervoor misschien nog eenige vergoeding krijgen? Daar beiden niet lezen of schrijven kunnen, schijnen zij de schade niet bijtijds opgegeven te hebben. Hun adres is: J. Benson, landbouwer Spijk bij Lobith'* (de aanvraag is alsnog in behandeling genomen).

Het katholiek schoolbestuur van Pannerden diende op 12 februari 1926 bij de gemeente Pannerden een begroting in van de door de watersnood beschadigde en bedorven leermiddelen. Nadat de natte boeken bekeken waren, was door de vertegenwoordiger voorgesteld ze te laten drogen, innaaien en inbinden tegen een prijs van 15 à 20 cent per stuk. Het ging om ongeveer 300 exemplaren, terwijl dikkere handleidingen door de firma gratis gekartonneerd zouden worden. Het totaal ging zo'n 1200 gulden kosten. Een aanvraag voor aangerichte watersnoodschade van een school in de gemeente Herwen en Aerdt voor een bedrag van f 34,- kon niet anders worden gedefinieerd als: *'Door den jongsten watersnood zijn drie lagere scholen, nl. 2 bijzondere en een openbare getroffen'*.

De Watersnood

Op verschillende plaatsen troffen wij menschen aan, die niettegenstaande alles, hun woning niet wilden verlaten. Zoo dit echtpaar in Pannerden, welks woning beneden aan den dijk staande, tot bijna aan het dak is ondergelopen. Toch blijven de bewoners nog onder de dakpannen huizen; van het zolderraampje hebben zij een brug gemaakt naar den dijk, die het hun mogelijk maakt, hun zolderwoning te verlaten.

Uit: 'Gelderland in woord en beeld', 1e jaargang nr.43, vrijdag 22 januari 1926
(met dank aan Hugo van den Bogaard te Pannerden).

Een toegekende schadevergoeding aan J. Grintjes te Pannerden werd op aanvraag nog eens bekeken waarbij B en W van Pannerden oordeelden dat hem met f 175,- zijnde f 75,- voor een vet varken en f 75,- voor huisraad, *'terwijl hem toch de overige schade als aardappelen, bieten, kleeren in natura vergoed werd, voldoende schadevergoeding toegekend werd'*.

Een schrijven van 6 augustus 1926 handelde over de aanvraag wegens schade aan gebouwen door P. Berends te Pannerden aan wie als tegemoetkoming f 150,- was toegedacht. Zijn huis was echter in de tussentijd gerechtelijk verkocht. De burgemeester vermoedde dat hij *'deze f 150,- gaarne in handen zou hebben zonder de noodzakelijke verbeteringen aan te brengen, wat niet de bedoeling is*

van het watersnoodcomité. Berends kan nooit de f 150,- krijgen of hij moet eerst zijn huis in orde hebben gebracht, wat hij niet doen zal, omdat het met 1 September aan een ander overgaat'.

Op 31 mei 1926 vroeg het bouw bureau "Watersnood" te Nijmegen nadere inlichtingen over de financiële positie van R.H. Leunk te Pannerden in verband met *'een te verlenen bedrag voor herstelling vanwege het bouw bureau aan de huizen 182 en 183 en gemelden Leunk toebehorende'.* Als antwoord berichtte de burgemeester *'dat bedoelde huizen met hypothecaire schulden bezwaard zijn en overigens de financiële positie van Leunk van dien aard is dat gerust kan gezegd worden dat hij niets bezit, weshalve ik U adviseer de kosten van herstel geheel toe te kennen'.*

Met bemiddeling van burgemeester Jhr. F.L.M. van Nispen tot Pannerden werd door het genoemde bouw bureau een hypotheek bezorgd aan Johannes Janssen, huisnummer 152, van ± f 1000,- in het door hem te bouwen huis, omdat *'deze Janssen ook wel bereid en in staat is hiervan de rente op te brengen'.* Architect Berendsen uit Didam had voor hem een huis ontworpen dat f 2400,- zou gaan kosten. Met betrekking tot een huis bestemd voor A. Hendriks, huisnummer 94, gaf burgemeester Van Nispen het advies geen nieuw huis te zetten *'omdat mij bebleken is dat Hendriks slechts voor 1/6 opstalhouder is van dat pand'.* Daarom deed hij het voorstel *'het huis voor twee oude mensen Arnoldus Hendriks oud 77 jaren en zijn zuster Elisabeth Hendriks oud 75 jaren in bewoonbaren toestand te laten maken'.*

Richtlijn voor een schade-uitkering was het jaarlijks gezinsinkomen. Wie boven de f 2.400,- zat, kwam niet voor een vergoeding in aanmerking. Alle ingediende aanvragen werden vergeleken met de opgevraagde belastingsstaten van het kantoor te Lobith-Tolkamer. Op grond daarvan werd een opgave van G.H. Roordink te Aerdt door het Watersnood Comité te Nijmegen als twijfelachtig aangemerkt. Hij had als schade opgegeven: huisraad f 250,- levensmiddelen f 550,- te veld staande vruchten f 91,- bedrijfsschade f 210,- totaal f 1.101,-. Zijn aanslagbiljet voor de directe belastingen vermeldde een bedrag van f 1.500,- terwijl de commissie f 2.500,- tot f 3.000,- opgaf. Een vraag om nadere inlichtingen beantwoordde de burgemeester van Herwen en Aerdt, tevens voorzitter van de plaatselijke commissie, aan de secretaris van het Watersnood Comité als volgt:

'Uw schrijven dd. 10 september j.l. dat de schadeopgave van G.H. Roordink B 100 te Aerdt volgens door mij ingewonnen informatie's bijzonder hoog voorkomt. Het gezin is samengesteld als volgt: G.H. Roordink en echtgenote zonder kinderen, daarbij inwonende diens schoonbroeder J.H. Reijers en schoonzuster Maria Reijers. Roordink is aangeslagen in de Rijksinkomstenbelasting voor f 1500,- en zijn zwager Reijers voor f 1500,- zoodat het gezinsinkomen bedraagt f 3000,-. De commissie schatte het inkomen op f 2500-3000 hetgeen geenszins te laag wordt geacht, aangezien vermoed wordt dat betrokkenen nog wel wat geld bezitten. Roordink en zwager hebben een boerderij van 5 à 6 melkkoeien, 1 paard, 12 stuks jong vee en vrij goede varkensstand en een eigendom van 3 H.A. benevens boomgaard. Tevens wordt door Reijers voornamelijk uitgeoefend een mandenmakerij met handel in teenhout. Op grond, dat het gezinsinkomen in ieder geval ligt boven de grens van f 2400,- en in aanmerking genomen dat betrokken Roordink zich in de watersnoodperiode tegenover zijn mede-lotgenooten zeer egoïstisch betoonde, meen ik dat hij niet voor vergoeding in aanmerking komt, (w.g.) W. Bruns.'

Behalve vergoedingen voor allerhande zaken laten de lijsten van uitgekeerde gelden voor schade aan de woningen het beste zien wie er door de watersnood had geleden. De gemeente Pannerden geeft slechts het telkens opgezonden aantal kwitanties met de totaalbedragen, zoals *'26 geteekende kwitanties ter zake van gebouwen-restaurantie in verband met den watersnood ten bedrage van gezamenlijk f 1744,45'.* Lijsten van individuele vergoedingen zijn niet voorhanden. Anders is dat van de gemeente Herwen en Aerdt. Overigens werden de vermelde bedragen uit die gemeente merendeels uitbetaald aan de aannemer die de schade had hersteld. Onder hen wordt G. Verkerk, metselaar en aannemer te Aerdt, het meest genoemd. Anderen zijn Th. Siebers, G. Bos, metselaar, en de timmerman W. van Hall. In Pannerden werd een rekening ad f 1656,- van de timmerman J.Th. de Beijer bij het bouw bureau ingediend.

De uitbetalingen binnen de gemeente Herwen en Aerdt werden op verschillende tijden verricht in volgorde van afhandeling. Sommigen kregen de gelden in twee of drie termijnen. De opgaven zijn voor deze gelegenheid per plaats en op huisnummer geordend en de schrijfwijze van de namen is overgenomen zoals die op de lijsten voorkomt.

In Aerdt: W. Noij, B 5 f 100,- J.H. Bruns, B 7 f 170,- Th. Verhoeven, B 10 f 35,- K. Blij, B 11 f 47,- H. Beenen, B 13 f 30,- H.W. Derksen, B 15 f 25,- Wed.W. Kateman, B 17 f 35,- P. Schreeven, B 19 f 500,- en f 385,- Th. Putman, B 20 f 50,- Th. Luub, B 21 f 98,- G. Smidhuizen, B 22 f 126,- J. Rijntjes, B 23-24 f 150,- Wed. Schreeven, B 25 f 165,- J.H. van Es, B 26 f 225,- Jos. Ewes, B 28 f 25,- G. Span, B 28a f 25,- J.W. Derksen, B 29 f 75,- Th. Bones, B 30 f 40,- Th.W. Reijers, B 32 f 70,- J.A. Ewes, B 33 f 37,50 J. Otten, B 34 f 75,- Wed.W. Otten, B 39 f 145,- K. Burkhardt, B 43 f 125,- G. Bruns, B 44 f 135,- H. Kortboijer, B 45 f 90,- B. Holdijk, B 46 f 90,- G. Verkerk, B 48 f 40,- Gebr.Vrehe, B 49 f 40,- G.H. Blij, B 50 f 95,- H.W. van Uden, B 53 f 75,- S. v.d. Sandt, B 54 f 75,- W. Joosten, B 57 f 75,- Wed. Ewes, B 58 f 35,- W.M. Grob, B 61 f 75,- Wed. Reintjes B 62 f 50,- Wed.G. Sommers, B 65 f 36,- Wed.L. Grob, B 66 f 50,- A.B. Derksen, B 68 f 131,- Wed.J. Rutten, B 69 f 100,- G.Th. Overdreef, B 70 f 40,- B.C.J. Bosman, B 70a f 75,- Wed. Huberts, B 70b f 70,- Wed. Zurné, B 73 f 232,- H. Peters, B 74 f 40,- G. v.Hall, B 75 f 65,- G. Gerritsen, B 78 f 90,- H. Hendriks, B 82 f 180,- W.H.A. Blij, B 83 f 1000,- en f 350,- H. van Woezik, B 85 f 95,- J. de Vries, B 86 f 30,- W. Willemsen, B 87 f 80,- E. de Vries, B 89 f 100,- A.J. Maertzdorf, B 90 f 205,- en f 75,- W. Hendriks, B 91 f 90,- J.W. Voss, B 93 f 150,- A. Blij, B 94 f 30,- G. Rikken, B 97 f 252,60 en f 421,- en f 168,40 (het huis van G. Rikken was geheel verwoest en hij woonde enige weken in het nabijgelegen poldermagazijn) B. Matser, B 98 f 555,- J.G. Pouwels, B 99 f 115,- Th.A. Hendriksen, B 101 f 465,- Joh. v.d. Zandt geb. A.J. Derksen, B 102 f 20,- L. Heinen, B 103 f 65,- H. van Elk B 104 f 30,- J. Tielen, B 107 f 844,20 en f 93,80 Th.J. Lieven, B 109 f 100,- G.H. Smink, B 110 f 152,50 J.L. Grintjes, B 111 f 48,50 H. Hubers, B 112 f 88,- H.B. van Hall, B 114 f 75,- H. Elfring, B 116 f 54,- H. Drost, B 117 f 53,- A. Jansen, B 119 f 80,- Th.W. Peters, B 120 f 55,-
In Herwen: Mej.A.Wijtjes, A 26 f 75,- Gez.Wijtjes, A 34 f 40,- Wed.H. Goris, A 35 f 52,50 J. Notten, A 35a f 30,- K. Derksen, A 43 f 39,- L. Hendriksen, A 46 f 46,- G. Siebers, A 48 f 30,- Gebr. Vrehe, A 49 f 80,- A.Th. Derksen, A 59 f 18,- H. Keurentjes, A 59a f 60,- R. Koerntjes, A 59a f 17,50 A. Claassen, A 70 f 58,- H. Dukkerhof, A 71 f 45,- J.P. v.d. Linden, A 72 f 12,- Wed.B. Bernsen, A 76 f 63,- Wed.Th. Koerntjes, A 83 f 205,- Chr.Keurntjes, A 85 f 47,- C.L. Peters, A 90 f 60,- Erven Teunissen, A 92 f 200,- H. Bruns, A 96 f 50,- J. Wesselkamp, A 98 f 53,- H. Elfring, A 100 f 48,60 W. Elfring, A 101 f 75,- en f 25,- Th. Buil, A 102 f 75,- H. Kortboijer, A 105 f 95,- J. Overdreef, A 111-112 f 130,- J. Sweers, A 113 f 15,- Wed.H. Fierkens, A 114 f 29,- J. Rompelaar, A 115 f 45,- en f 5,- Wed.H. Overdreef, A 116 f 31,- G. Egberts, A 118 f 22,50 F. Overdreef, A 119 f 150,- Th. Willemsen, A 121 f 40,- Th. Teunissen, A 122 f 45,- H. ten Eikelder, A 128 f 24,- L. Derksen, A 130 f 125,- en f 62,- Jac. Reijmer, A 131 f 50,- G. Heinst, A 138 f 25,- M.J. Stevens, A 139 f 75,- H.G. Bolk, A 139 f 85,- J.H. Koenen, A 144 f 86,- C. Heiltjes, A 145 f 24,- Erven H.B. Berendsen, A 145 f 42,50 W. Loef, A 145 f 20,- Wed.G. de Warle, A 147 f 225,- M. Hendriks, A 148 f 100,- S. Ketelaar, A 149 f 35,- B. Bones, A 152 f 40,- D. Rijmer, A 153 f 27,50 L. Gerritsen, A 154 f 52,- G.J.L. Mulder, A 155 f 121,- J. Rijntjes, A 156 f 480,- J. ten Eikelder, A 156 f 50,- J. Loef, A 157 f 75,- W. Heiltjes, A 158 f 180,- Wed.L. Luub, A 159 f 65,- W. Grob, A 160 f 90,- G.A. Roelofs, A 161 f 177,50 J. Pauwels, A 164 f 70,- A. Rijmer, A 165 f 340,- J.G.H. Roelofs, A 166 f 150,- Th. v.d. Brink, A 167 f 50,-
In Tolkamer: T. Zaaier, D 9 f 40,- P. Weezen D 18a f 300,- A.M. Bosch, D 82 f 40,- Wed.F. van Heusden, D 161 f 30,- G. Heinen, D 163a f 90,-
In Spijk: J.H. Cornielje, E 98 f 50,- J.W. Jansen, E 106-106a f 52,-

Bronnen: Archief Gemeente Pannerden (met dank aan G.H. van Hunen), Archief Gemeente Herwen en Aerdt, Archief Polderdistrict Oude Rijn, Leggers Kadastrale Gemeente Pannerden, Notarieel Archief, Aantekening van Bertus Bruins te Zevenaar.

MIEN BEEN

D'r was is 'n pestoor den 'n grote kerk hà. Daor uut wier nogal is wat gestoale. Hi'j zoch minse, die snachs ien de kerk de boe:l ien de gaote wolle holde. Elke aovund presentierde zich wel iemand aon, um ien de kerk te gaon slaope.

Mar opins was smergus de waker dood! Gin mins wis hoe dà kon. Niemand wol nog ien de kerk slaope. Eindelijk zei'j 'n kèèrl (hi'j luste wel graag 'n borrel): "Now zal 'k mien is bi'j de pestoor aonmelde en dan wi'k wel is zie:n of 'k mergen vroeg dood zie, 't kan wel, mà gleuve doe'k 't nie".

Hi'j gieng nor de pestoor toe en zei'j: "Ik wol ow vraoge of ik is 'n nach ien de kerk de wach meug holde". "Dà ma'j wel", zei de pestoor, "mar ik stao nie ien veur ow lève, want as ik smergus de kerk losslüt, dan ku'j wel dood zien". "Dà kan mien nie schèle. Mar ik gao'j daor zó nie ien. Gi'j mot mien drie liter jenever metgeve. Dan za'k 't wel volholde". "Die drie liter jenever, die ku'j kriege", zei'j de pestoor.

's Aovus um acht uur zol ie de kerk ien en smergus um acht uur wier de deur wir los gesloate. 't Wier aovund. Jan goeng naor de pestoor. Hi'j kreeg drie liter jenever met. O, mins daor had ie al zon zin ien. Eer dat ie ien de kerk was, zol hi'j d'r al wel 'n paor gelus hemme. Mar dà gieng nie. De pestoor liet hum ien de kerk en sloat de deur dich. Jan doch: "Ik zit hier goe:d". Kussen ien de rug. "Now wi'k ter eers mar is 'n stel achter de kieze slaon". Stop ter af, 'n sloek nor binne gewerk, stop ter wir op.

Um tien uur hà Jan al 'n liter nor binne. Hi'j doch toen: "Now nog 'n liter tot twaolf uur, want aste klok twaolf uur sleet dan zal 't wel komme". Dan most ie veurzichtig worre. "A'k dà literke op hè, dan laot mar komme watter kump; hi'j is zo glad nie dattie mien besodemietert". Jan gieng d'r wir bi'j zitte en nam d'r nog 'n paor. Zat wier ie hos nooit, want hi'j was ter veuls te veul aon gewend. Um twaolf uur was de twidde liter ok op. "Ziezo", dochtie, "now zal 't ter wel zien watter mot komme".

"Bam, bam, bam", bis tot 't twaolf geslage had. Toen zag Jan veur ien de kerk 'n grote steen los gaon. Daor kwam 'n witte dame uut. Die zei niks. Jan hie:l zich ok koes. De dame lie:p deur de kerk hèèr, de trap van de prèèkstoe:l op, de trap wir af, deur de kerk, achter 't altaor hèèr (dus nie veur 't sacrement) en wir de kerk ien. Toen de dame op de prèèkstoel was, toen doch Jan: "Snotverdorie, ik wil toch wel is efkes gaon kieke watter ien dà gat zit". Jan loere ien dà gat en zag daor 'n zwatte kèèrl zitte. Hi'j gooide geliek den grote steen veur 't gat. "Ziezo", dochtie, "dà gat zit dich".

De dame wandelde rond en rie:p mar niks as: "Mien been, mien been, mien been".

Jan doch: "Wat zol dà toch zien mè dà been".

Eindelijk kwam de dame wir achter 't altaor vandaon, en toen lie:p ze nor 't gat. Mar 't gat was dich. Toen zag ze Jan staon. "Och", zei ze, "wà zie 'k toch bli'j". Ze vloag Jan um den hals. "Wà zie 'k toch bli'j datter iemand is gekomme den 't graf dich gegooïd het. Now zie 'k wir vri'j".

"T is goe:d", zei'j Jan, "Gao mar met mien met, dan zulle wi'j d'r same is op drinke, want dà he'j wel verdiend". "Mar gi'j ok", zei ze. Met heur bei'je hemme ze toen den letste fles lèèg gemak.

's Mergus kwam de pestoor en sloat de deur los. Toen kwam Jan met zien bruid aon de erm nor buute. Wà had ie toen? 'n Fijne prinses! Hi'j hoefde nooit mir te werke. Zi'j zien toen getrouwd, hemme kiendere gekrege, en lèèfdn lang, vri'j en gelukkig...

Uut: A. Tinneveld, Vertellers uit de Liemers, 1976; umgezet ien 'Eiland'-taol deur Jo Notten

OPRAKELEN VAN HET VERLEDEN

door Jo Notten

Het gebeurde toen de pastoor zijn 25-jarig priesterjubileum vierde. De vendeliers uit Aerdt en uit Herwen zouden een vendelhulde brengen. Het is niet meer te achterhalen welke commandant het geweest is die het volgende met luide stem aankondigde: "Het vaandel zal gezwaaid worden voor onze lieve Heer... eh... Pastoor"!!

Officieren van de schutterij uit Herwen en uit Aerdt in 1999 (foto: Jo Notten te Herwen).

DE KOSTERS MULDER TE HERWEN EN AERDT (2)

Met dank aan Henk Joosten-Babberich, Toon Hendriksen-Aerdt, en Jan Lukkezen te 's-Heerenberg, zijn er op de stamlijn Mulder in *De Waardsman* 2005/4 enkele correcties en aanvullingen gekomen. Die worden hieronder in cursief weergegeven.

pag.25 Wilhelma (Willelma), gedoopt R.K. Aerdt 25 december 1796.

pag.25 Gerardus Mulder, gedoopt R.K. Aerdt 21 april 1799, overleden te Aerdt op 9 mei 1878.

pag.26 Gradus Arnoldus, geboren Heteren-Lakemond 10 februari 1873, gewettigd 22 februari 1873.

pag.27 en 28 Petrus Gerardus Patricius Mulder, geboren Aerdt 17 maart 1851.

pag.28 Elisabeth Joosten, geboren Angeren 17 augustus 1923, overleden Zevenaar 9 december 2001

pag.28 Henricus /Hein, geboren te Herwen op 11 januari 1921, overleden Zevenaar op 5 juni 1999.

pag.28 Johanna Gerarda /Anna, geboren Herwen 21 juli 1880, overleden Lengel 14 oktober 1957, trouwt R.K. Kilder 28 oktober 1924 Franciscus /Frans Gasseling, bakker-molenaar-landbouwer wonende te Wehl in het Broek, later in Lengel, geboren Wehlsebroek (parochie Kilder) op 1 januari 1881, overleden ziekenhuis Doetinchem op 20 april 1961, weduwnaar van Elisabeth Maria Loeters (* Didam 11-2-1883 + Wehlsebroek 1-5-1923), zoon van Gerrit Gasseling, arbeider-landbouwer, en Maria Christina Weijers te Wehl in het Broek.

BEKENDE GESLACHTEN OP HET GELDERS EILAND

door dr. Ben Janssen

Het voorgeslacht van Hendrik Burkhard en Lies Slagmeulen uit Aerdt

Inleiding

Nog altijd leeft de idee, ook bij leden van historische verenigingen, dat het beoefenen van genealogie, of anders gezegd het zoeken naar je voorouders, alleen resultaat oplevert bij families die tot de adellijke of welgestelde bovenlaag van de bevolking behoorden. Zij hadden geld, grond, en timmerden dikwijls in het publieke leven aan de weg. Met betrekking tot die families is er altijd wel wat te vinden. Maar ook het zoeken naar voorouders die tot de arbeidende klasse behoorden, levert nagenoeg evenveel resultaat op. Het grote belang ervan is bovendien, dat men inzicht krijgt in de manier waarop zij in de negentiende en twintigste eeuw hun brood hebben verdiend voor hun gezin en op die manier ook de waardering krijgen van het huidige nageslacht.

In De Waardsman 1998/3-4 werd al eens aandacht geschonken aan de familie Publiekhuijsen. In de editie 1999/1 volgde De Warle en daarna Buser/Busser in 2000/2 en 2001/2. Ditmaal gaat het over de zoektocht naar de voorouders van het echtpaar Hendrik Burkhard en Lies Slagmeulen uit Aerdt. Hij stamt af van een Zuid-Duitse immigrant en zij is een nazate van een steenfabrieksarbeider uit de Bommelerwaard.

De familienamen *Burkhard*, *Burkhardt*, *Burghardt*, *Burghard*, *Burghart*, *Burgart* en *Burchart* worden nogal eens door elkaar gebruikt. Het betreft in veel gevallen toch dezelfde stamreeks. In het begin van de negentiende eeuw vestigde zich een Burkhard op het Gelders Eiland. Zijn geslacht heeft vertakkingen in Didam, Zevenaar en waarschijnlijk ook in de Neder-Betuwe.

De naam Slagmeulen verschijnt pas in de tweede helft van de negentiende eeuw op het Gelders Eiland, toen na 1850 de werkgelegenheid in de baksteenindustrie sterk toenam en er door de steenfabrikanten talrijke arbeidersgezinnen uit de Neder-Betuwe en Bommelerwaard naar de gemeente Herwen en Aerdt werden gehaald. Daarbij behoorde ook Jan Slagmeulen en zijn gezin.

Hendrik Burkhard (1922-2001) en Lies Slagmeulen (*1923)

Hendrik Burkhard werd geboren te Aerdt op 6 augustus 1922 als jongste zoon van Karel Frederik Burkhard en Gerritje Derksen. Hij werd acht dagen later gedoopt in de N.H. kerk te Aerdt. Er was al eerder een Hendrik geboren, namelijk op 10 maart 1903, maar die werd slechts een half jaar oud. Hendrik begon als jochie van twaalf jaar te werken bij een baggerbedrijf op de Bijland. Na de oorlog werd hij vulcaniseur bij de Vredesteinfabrieken in Doetinchem en was daar de laatste jaren belast met de controle van de banden.

Hij trouwde te Arnhem op 3 april 1946 met Elizabeth (Lies) Slagmeulen. Zij was op 16 november 1923 in Tolkamer geboren als dochter Adrianus Slagmeulen en Teuntje van Hemert. Na hun huwelijk betrokken zij een huis aan de Loostraat (nu huisnummer 1), waar ook hun vier dochters werden geboren. Zij woonden daar tot 1975. Vervolgens gingen zij naar de Graaf Ottoweg 38 te Lobith, maar keerden na een jaar weer terug naar Aerdt en betrokken een woning aan de Kerkweg. Hendrik was meer dan veertig jaar koster van de nabij gelegen N.H. kerk, daarbij trouw bijgestaan door zijn vrouw Lies.

Als echte Aerdts werd Hendrik lid van de schuttersvereniging 'Eensgezindheid'. In 1968 werd hij gekozen als senator en vervulde die functie tot 1987. Hij was een verenigingsman in hart en ziel en was lid van het Sinterklaas-comité en de Oranjevereniging. Ook Lies maakte zich verdienstelijk op

sociaal gebied, onder meer op de kleuterschool en als koorleidster in de Nederlandse Hervormde Kerk. Verder was zij meer dan 40 jaar lid van de toneelvereniging Ontspanning.¹

Hendrik Burkhard overleed in het ziekenhuis te Arnhem op 29 september 2001. Lies Burkhard-Slagmeulen woont thans in een seniorenwoning aan de Van Rossumstraat 6 te Herwen.

Het echtpaar kreeg de volgende kinderen:

1. Teuntje Cecilia Aerdts 29-10-1946
2. Gerritje Derkje Francilia Aerdts 08-11-1947
3. Adriana Elizabeth Aerdts 08-09-1951
4. Elizabeth Hendrika Wilhelmina Aerdts 27-05-1966

Hendrik Burkhard bij het 25-jarig jubileum als werknemer bij Vredestein te Doetinchem in april 1972, links zijn vrouw Lies Burkhard-Slagmeulen (foto: collectie Lies Burkhard-Slagmeulen).

Hendrik Burkhard als senator van 'Eensgezindheid' (foto: collectie Lies Burkhard-Slagmeulen).

De ouders

Karel Frederik Burkhard (1870-1948) en Gerritje D.F. Derksen (1878-1931)

Op dinsdag 10 mei 1870 's avonds om negen uur werd Karel Frederik Burkhard geboren. Vader Philip nam voor de geboorteaangifte twee getuigen mee, namelijk de 42-jarige Ties Buser en de 26-jarige schoenmaker Willem Pelser. Karel werd gedoopt in de N.H. Kerk te Aerdt op 12 juni 1870 en werd ingeschreven als Carel Frederik. Karel Burkhard werd landarbeider en was op het eind van zijn leven opgeklommen tot keuterboer.

Hij trouwde op 4 maart 1899 op het gemeentehuis te Lobith met Gerritje Derkje Francilia Derksen. Twee dagen later werd het huwelijk kerkelijk ingezegend in de N.H. kerk te Aerdt. Gerritje was geboren te Groessen op 11 februari 1878 als dochter van de landarbeider Jan Derk Derksen en Johanna Wilhelmina Jansen. Ten tijde van haar huwelijk werkte zij als dienstbode in Zevenaar.

Gerritje Derksen overleed te Aerdt op 11 juni 1931 om half vier in de ochtend. Karel Burkhard overleed in het Ziekenhuis te Zevenaar op 28 februari 1948 om elf uur in de avond.

Het echtpaar had de volgende kinderen:

1. Johanna Catharina	Aerdt	10-10-1899	tr J. Verhoeven
2. Frederik Johan	Aerdt	23-01-1901	tr Th.H. van Valburg
3. Hendrik	Aerdt	10-03-1903	+ 08-09-1903
4. Frederika Maria	Aerdt	10-03-1903	tr W.A. Derksen
5. Wilhelmina	Aerdt	14-02-1905	+ 13-11-1905
6. Wilhelmina Christina	Aerdt	11-10-1906	tr J. v. Rijsewijk
7. Antonia	Aerdt	15-09-1908	tr G.D. Derksen
8. Hendrika	Aerdt	01-10-1910	+ 24-10-1912
9. Everhard	Aerdt	01-07-1912	tr A. Kersten
10. levenloos kind	Aerdt	08-09-1914	+ 08-09-1914
11. Cecilia	Aerdt	18-01-1916	tr G.W. Bruil
12. Karel	Aerdt	08-11-1918	tr C. van Hal
13. Hendrik	Aerdt	06-08-1922	tr E. Slagmeulen

Bij de woning aan de Loostraat te Aerdt.

v.l.n.r.

Cilia Burkhard, Karel Burkhard senior, Hendrik /Henk Burkhard, Karel Burkhard junior, voor hem Evert Burkhard.

Adrianus Slagmeulen (1885-1970) en Teuntje van Hemert (1893-1972)

Adrianus Slagmeulen was geboren te Zuilichem in de Bommelerwaard op 4 april 1885 als zoon van Jan Slagmeulen en Adriana van Veen. Arie Slagmeulen trouwde op 27-jarige leeftijd in Haaften op 19 november 1912 met de 19-jarige Teuntje van Hemert. Zij was daar geboren op 21 september 1893 als dochter van de steenvormer Steven van Hemert (*1849) en Teuntje Blommers (*1855). Het echtpaar vestigde zich te Lobith-Tolkamer waar Arie Slagmeulen op een van de steenfabrieken werkte. Op 10 november 1913 werd hun dochter Adriana Stephina geboren. Daarna trok het gezin naar Opijnen, waar Arie werk had gekregen op de N.V. Opijnense Steenfabriek van Den Ouden.

Op 23 september 1914 kwam er weer nieuw leven in huis met de geboorte van Steven Johannes. Maar er was ook verdriet, want op 4 november 1915 overleed hun dochtertje Adriana, net geen twee jaar oud. Op 20 augustus 1916 werd in Opijnen ook nog Adrianus (Janus) geboren. Op 19 april 1917, vlak voor de nieuwe steenvormcampagne, keerde het gezin terug naar de gemeente Herwen en Aerdt. Daar werden nog eens tien kinderen geboren. Het gezin woonde op verschillende plaatsen, zoals F 3 (Bijland), E 24 (Tien Geboden) en omstreeks 1920-1921 betrokken een grote woning (D 7) aan de Boterdijk te Tolkamer bij de 'meulen van Sommerdiek'. De laatste jaren van hun leven brachten zij door in de Margrietstraat te Lobith bij hun zoon Marinus. Daar overleed Adrianus Slagmeulen op 23 december 1970. Hij was 85 jaar geworden. Hij werd op 28 december d.a.v. begraven op de N.H. begraafplaats te Lobith. Teuntje van Hemert werd 78 jaar. Zij overleed op 31 januari 1972. Begraven werd zij bij haar echtgenoot op 4 februari 1972.

Het echtpaar kreeg in totaal veertien kinderen:

1. Adriana Stephina	Lobith	10-11-1913	+ 04-11-1915
2. Steven Johannes	Opijnen	23-09-1914	tr W. Spies
3. Adrianus (Janus)	Opijnen	20-08-1916	tr B. van Boggelen
4. Johannes (Jan)	Spijk	17-12-1917	+ 12-01-1922
5. Teuntje	Spijk	08-03-1919	tr T. de Groot
6. Adriana (Sjaan)	Spijk	14-06-1920	tr J.E. Hendrikse
7. Johannes (Hannes)	Spijk	03-06-1922	tr W. Brevoord
8. Elizabeth	Tolkamer	16-11-1923	tr H. Burkhard
9. Cornelis	Tolkamer	22-01-1926	tr A. Beversluis
10. Alberdina (Alie)	Tolkamer	28-06-1927	tr H.J. Kraus
11. Gijsbertus	Tolkamer	28-09-1928	tr J.M. Erpeka
12. Janna Catharina	Tolkamer	12-10-1930	tr A. Kip
13. Marinus Jan	Tolkamer	21-02-1932	tr A.C. Ursinus
14. Hendrika Catharina	Tolkamer	19-10-1933	tr Th. Rijnders

Hendrik Burkhard en zijn vrouw Lies Slagmeulen bij hun 40-jarig huwelijk in 1986 voor hun woning aan de Kerkweg 39 in Aerdt (foto: collectie Lies Burkhard-Slagmeulen).

De grootouders

Philip Godfried Burkhard (1811-1894) en zijn beide vrouwen

Philip Godfried Burkhard, ook wel Philippe Godefroi genaamd, was te Bechtheim in Duitsland geboren als zoon van Louise Burkhardt. Op 27 maart 1811, en niet op 8 maart 1811, zoals in de bevolkingsregisters van Herwen en Aerdt abusievelijk vermeld wordt, werd de ongehuwde Louise Burkhardt om tien uur in de avond in de Hauptstrasse te Bechtheim door de vroedvrouw Olitie Eller verlost van een zoon, die zij Philip Gottfried noemde. Bij de burgerlijke stand (van het onder Frans gezag staande Duitse gebied) werd hij ingeschreven als Philippe Godefroi Burkhard. Na de dood van zijn moeder in 1828 trok de zeventienjarige Philip Godfried de wijde wereld in en vestigde zich uiteindelijk op 29 mei 1840, komende uit Rheden, als schoenmaker in Aerdt. Hij ging in de kost bij de arbeider Lucas Florissen en Wilhelmina Manschot (het later afgebroken pand Aerdsedijk 31²).

Op 26 januari 1841 trad hij te Duiven in het huwelijk met de 34-jarige Catharina Janssen. Zij was geboren te Groessen op 5 juni 1806 als dochter van 'verwer' (huisschilder) Willem Janssen en Johanna Welmers. Zij vestigden zich in huis B 26 (thans Schoolstraat 42²).

Op 1 november 1849 keerden zij terug naar het door Lucas Florissen verlaten huis (B 37, later B 34). Aldaar overleed Catharina Janssen op woensdag 4 november 1863 's middags om drie uur. De aangifte op het gemeentehuis geschiedde door haar man samen met koster Karel Bouwmeester. Philip Godfried kon zich wel de naam van zijn schoonvader herinneren, maar '*de naam van diens overleden huisvrouw was aan de aangevers onbekend*'.

Uit het huwelijk waren vier kinderen, die in de N.H. kerk te Aerdt werden gedoopt:

1. Johan Heinrich	Aerdt	01-11-1841	tr A. Minkhorst
2. Willem Herman	Aerdt	04-04-1844	tr H.B. Bosveldt
3. Evert	Aerdt	24-11-1847	tr H.H. Dales
4. Johanna Louisa	Aerdt	26-01-1851	+ 02-07-1885

Philip Godfried Burkhard hertrouwde te Lobith op 19 januari 1866 met Johanna Catharina Smits uit Gendringen, geboren op zondag 27 februari 1831 in Klein Bredenbroek als dochter van landbouwer Gerrit Willem Smits en Geertruida Termaat. Uit dit huwelijk werden nog vier kinderen geboren:

1. Gerrit	Aerdt	24-09-1866	
2. Philippe Godefroi	Aerdt	08-09-1868	
3. Karel Frederik	Aerdt	10-05-1870	tr G.D.F. Derksen
4. Catharina Berndina	Aerdt	25-07-1872	tr W.F. Bosman

Kort na 1860 vestigde Burkhard zich in het huis staande op een hoekje van bouwland de 'Kegels' aan de Loostraat (nu Loostraat 1).² Daar overleed op woensdag 31 januari 1894 om 21.00 uur Philip Godfried Burkhard op 83-jarige leeftijd. De aangifte van overlijden werd verricht door zijn zoon Karel in gezelschap van de koffiehuisshouder Gerrit Lucassen, die bereid werd gevonden mee te gaan naar het gemeentehuis op Lobith. Johanna Smits overleed te Aerdt op dinsdag 7 februari 1899. Ditmaal werd de aangifte gedaan door zoon Philippe Godefroi Burkhard (*1868), in gezelschap van de schoenmaker Jacobus van Loo. Bij Philip Godfried Burkhard in woonde ook zijn zoon Karel die inmiddels getrouwd was met Gerritje Derksen (*1878) uit Duiven.

Het dagelijks leven van een dorpschoenmaker

Het viel voor schoenmaker Burkhard niet mee om de dagelijkse kost te verdienen voor een groot gezin. Hoewel hij kon rekenen op de klandizie van zijn protestantse geloofsgenoten, was hun aantal toch te gering om een drukbeklante zaak op te bouwen. Hij had regelmatig een grote som geld nodig om te investeren in de aankoop van leder, de basisgrondstof voor zijn ambacht. En schoenleer was tamelijk prijzig.

Zeer typerend voor de geringe welstand van het 'gewone' volk was wel het feit dat men in de weilanden op zoek ging naar kruiden en planten of gewoon voer voor de konijnen. Dat was echter niet altijd naar de zin van de grondeigenaren. De landbouwer Hendrik Heijltjes stuurde in juli 1858 veldwachter Janssen af op een groepje vrouwen en kinderen, die aan 'het groenen' waren in zijn weilanden. Een proces-verbaal werd opgemaakt tegen onder andere Willem en Evert Burkhard, respectievelijk 14 en 10 jaar oud.³

Op voorstel van ouderling J. Jansen werd aan schoenmaker Godfried Burkhard in februari 1876 een hypotheek van f 600,- verstrekt met als onderpand het huis en erf aan de Loostraat dat op f 1000,- werd getaxeed. De jaarlijkse aflossing bedroeg f 25,- en de rente was gezet op 4 %.⁴ Maar voordat deze lening was afgelost, had hij weer behoefte aan contant geld.

In de vergadering van de kerkenraad op 11 december 1877 deelde de administrerend diaken Lamers mede dat Burkhard tot aankoop van leder wederom geld had gevraagd. Er volgde een uitgebreide discussie onder leiding van dominee B.W. Colenbrander. *In aanmerking nemende dat hij wekelijks*

brood ontvangt en eindelijk dat door hem nog geen rente betaald is, aan zijn verzoek dan alleen te voldoen wanneer Burkhard of een tweede hypotheek op zijn goed door de diaconie laat nemen of eene acceptatie tekent waarin hij verklaart dat de diaconie daartoe later wordt gemachtigd, evenzeer hij in gebreke blijft om aan zijn verplichtingen te voldoen'.

Een maand later kon Burkhard mededelen dat hij twee borgen had gevonden waarna hem de lening werd toegezegd, ook nu tegen 4 %.⁵ In februari was echter nog niet overgegaan tot uitbetaling, want dominee Colenbrander deelde mede dat Burkhard *'wellicht op gunstiger voorwaarden door een der protestantsche Genootschappen kon worden geholpen'*.⁶

Burkhard kreeg evenwel het lek niet goed boven water en in 1880 klopte hij weer aan bij diaken Jan Jansen. Na langdurige beraadslagingen besloot men met algemeen goedvinden om hem op de daarop volgende zondag in de kerkkamer ten overstaan van de kerkenraad mede te delen *'dat men niet ongenegen is hem te lenen, onder voorwaarden dat hij de diaconie vrijlaat in de vorming en opleiding van zijne kinderen, want toen diakenen hadden goedgekeurd om met zijn toestemming zijn zoon Gerrit als kleermaker te laten groot brengen, hoe hij later dit plan heeft afgekeurd, ofschoon de kerkeraad oordeelt dat het wenschelijk is, dat de kinderen van hem zoo mogelijk een ambacht leeren'*.⁷ In januari 1881 kwam de diaconie er achter, dat men het plan om van zijn zoon Gerrit (*1866) een kleermaker te maken, maar moest laten varen, omdat hij meer 'lust en aanleg' had voor het boerenwerk. Bovendien vreesde men dat het de kas van de diaconie aanmerkelijk zou bezwaren.⁸

Met een notariële akte op 28 februari 1876 verkocht de landbouwer Willem Voss aan Godfried Burkhard de door hem bewoonde woning met land aan de Loostraat te Aerd.²

De woning van Burkhard aan de Loostraat te Aerd
(potloodtekening door Jo Notten te Herwen).

Jan Slagmeulen (*1855) en Adriana van Veen (*1859)

Jan Slagmeulen was geboren te Zuilichem op 25 juli 1855 als zoon van Gijs Slagmeulen en Cornelia van Veen. Jan trouwde op 12 december 1877 te Zuilichem met Adriana van Veen. Zij was geboren te Poederoijen op 27 oktober 1859 als dochter van Arie van Veen en Elizabeth van Wijk. Jan werkte aanvankelijk als steenfabrieksarbeider aan de Waal, maar sinds 1900 was hij werkzaam op een van de steenfabrieken te Spijk bij Lobith, terwijl zijn vrouw als baker hielp om het inkomen van het gezin aan te vullen.

Het echtpaar had de volgende kinderen:

1. Adrianus	Zuilichem 04-04-1885	tr T. van Hemert
2. Gijsbertus	Zuilichem c.1888	tr P. Ursinus
3. Elizabeth	Zuilichem c.1889	tr H. Jansen
4. Johanna	Zuilichem c.1892	tr M.J. de Leeuw
5. Cornelia	Spijk	08-01-1900
6. Adriana	Spijk	28-05-1901

De overgrootouders

Louise Burkhardt

Louise was een dochter van de landbouwer en beheerder van een wijngaard Johann Christoph Burkhardt en diens vrouw Christina Catharina Kühnen. Dit gezin woonde later in Bechtheim (Hessen) aan de Wormser Strasse. Louise overleed te Bechtheim op 17 mei 1828 vlak voor middernacht na een ziekbed van elf dagen aan 'Darmverschluss', zoals te lezen valt uit de *'Tauf- Heirats und Sterblisten der Bechtheimer Lutheraner.'*⁹

Verstorbene, Nummer 392

Sterbetag: Samstag, 17. Mai 1828, abends zwischen 11 und 12

Begraben: 19. Mai 1828, abends

Namen: Luisa Burkhardt

Stand: ledig

Alter: 43 Jahre, 5 Monate und 24 Tage

Krankheit: doppelter Bruch 8 Jahre u. Misere 11 Tage Darmverschluss

Eltern: Johann Christoph Burkhardt und Christina Katharina Kühner, beide verstorben

Taufpathen: Conrad Dörtzbach, Förster in Eckelbron und seine Frau Louisa

Ehegatte: - - - [niet ingevuld]

Kinder und Enkel: - - -. [niet ingevuld; moet zijn: 1 kind]

Gijsbert Slagmeulen (* 1827) en Cornelia van Veen

In Zuilichem aan de Waal in de Bommelerwaard woonde het gezin van Gijsbert Slagmeulen en Cornelia van Veen. Gijsbert Slagmeulen was geboren in het naburige Gameren op 7 februari 1827 als zoon van de ongehuwde arbeidster Johanna Slagmeulen. Hij was op 21 mei 1852 te Gameren gehuwd met Cornelia van Veen, geboren te Zuilichem op 4 januari 1825.

Gijs Slagmeulen werkte op een der steenfabrieken langs de Waal, waarschijnlijk bij Van Lookeren Campagne te Haaften of bij Burgers/Van Kuyk te Zuilichem. Hij bezat te Zuilichem een huis met erf, groot 03.65 are (C 202) in het Achterdijkse blok en een stuk bouwland buiten de Meidijk, groot 2.25 are (D 440). Hij had dit gekocht van Arien van Veen, arbeider te Zuilichem en die had het in 1863 overgenomen van Aaltje van Veen, weduwe van Gijsbert van der Linden. In 1881 verkocht hij het huis en de grond aan Johan Rudolf Eselinus Uijtermark Rietveld, grondeigenaar te Gorinchem, die het weer doorverkocht aan Marinus van Veen, arbeider te Zuilichem.¹⁰

Het stamgebied van de Slagmeulens is de omgeving van Gameren en Zuilichem aan de Waal. De heerlijkheid Gameren bestond in 1845 uit het dorp Gameren, de polder en de waard van Gameren met enige verstrooid liggende huizen. Er stonden 164 huizen, bewoond door 180 gezinnen, een bevolking van ongeveer 1000 inwoners uitmakend. De meesten van hen vonden een bestaan in de aardappelteelt, waarvan jaarlijks duizenden mudden naar Amsterdam en Rotterdam gingen, welke aardappelen geladen werden aan de zogenaamde Kluit waar de aardappelbeurs werd gehouden. Ook was er een steenoven alsmede een aardappelstroopfabriek, die echter niet veel opleverde.¹¹

Tot de gemeente Gameren behoorde ook de heerlijkheid Nieuwaal. Hier stonden in 1846 slechts 59 huizen met 60 gezinnen, totaal 540 inwoners die meest hun bestaan vonden in de landbouw (aardappelen). Er was een overzetveer over de Waal voor voetgangers op Hellouw.¹² De heerlijkheid Zuilichem bestond in 1851 uit het dorp Zuilichem, de Polder van Zuilichem en een uiterwaard langs de Waal en enige verstrooid liggende huizen. Het telde in totaal 118 huizen bewoond door 138 gezinnen, die een bevolking van ruim 670 zielen uitmaakten, allen Nederlands Hervormd. Zij leefden voornamelijk van landbouw en veeteelt en enige handel in hooi, graan en fruit. Er stonden een zoutkeet, een steenoven en korenmolen.¹³

De bet-overgrootouders

Johann Christoph Burkhardt en Christina Catharina Kühnen

Johann Christoph Burckhardt werd geboren te Egelsbrand op 13 januari 1748. Hij werd 'Verwalter' van de Freiherr von Uexkül. Hij trouwde te Halsdorf (Hessen) op 24 mei 1778 met Christina Catharina Kühner. Zij was geboren te Nussbaum (Württemberg) op 24 september 1756 als dochter van Christian Kühner en Anna Barbara Lützen. Zij hadden een tiental kinderen waaronder Louisa Burghardt die op 25 november 1795 gedoopt werd. Het gezin woonde later in Bechtheim aan de Wormser Strasse, waar Johann Burkhardt op 9 januari 1826 op 78-jarige leeftijd overleed. Zijn vrouw Christina was al eerder gestorven.

Het verdere voorgeslacht

Burkhard

Het geslacht Burkhard is terug te volgen tot in het begin van de zeventiende eeuw. Het begint bij Jacob Burckardt, die '*Bürger zu Bieselsperg*' was. Daar werd zijn zoon Hans Burckardt geboren. Hij trad op 11 oktober 1659 te Engelsbrand in het huwelijk met Anna Kirchner (1604-1690). Hans Burckardt overleed op 11 januari 1693. Het echtpaar had zeven kinderen, waaronder Jacob Burckhardt, die geboren was te Engelsbrand op 13 januari 1664. Hij trouwde aldaar op 9 februari 1693 met Ursula Rittman (*1671). Dit echtpaar had vier kinderen waarvan de jongste Johann Michael Burckhardt geboren werd op 2 januari 1704. Hij was '*Gerichts-Verwandten und Heiligen-Pfleger*', wat dat ook zijn mag, en trouwde op 26 november 1726 te Engelsbrand met Barbara Duttüsen. Uit dit huwelijk was kennelijk maar één zoon, namelijk de op 13 januari 1748 geboren Johann Christoph Burkhardt.

Op 15 juli 1999 kreeg een verre nazaat Frits Burkhard (*1946) uit Aerdts tijdens een zoektocht naar zijn afstamming in Bechtheim van Pfarrer Rolf Claussnitzer de hierna volgende samenvatting van zijn voorouders.

'Philipp Gottfried Burkhardt wurde am 27.3.1811 in Bechtheim bei Worms geboren. Damals war Bechtheim von Frankreich okkupiert. Der Rhein war die Grenze zwischen Frankreich und Deutschland. Bechtheim gehörte zum Departement Donnersberg und war ein Kantonshauptort. Philippe Gottfried wurde als französischer Staatsbürger geboren. Der damalige Bürgermeister von Bechtheim führte in französischer Sprache als Standesbeamter das Geburtsregister. Philipp Gottfried erhielt die Vornamen seines ledigen Onkels. Die Mutter von Philipp Gottfried hiess Luise Burkhardt, war nicht verheiratet und war die Tochter von Johann Christoph Burkhardt. Der Grossvater von Philipp Gottfried wurde am 7. Januar 1748 in Engelsbrand/Württemberg geboren als Sohn von Johannes Michael Burkhardt und Barbara Duttüsen. Johann Michael heiratete Christina Catharina Kühner aus Nussbaum (Württemberg). Sie gebar ihm 10 Kinder.

Aerdsedijk 26, 6913 KD Aerdt, Fax 0316-247912

FRUITKWEKERIJ

“DE DRIE DORPEN POLDER”

B. van Schip
Renbaan 45
6913 KL AERDT
tel. 0316 – 371 156
fax. 0316 – 371 156

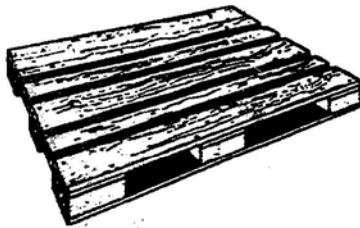
L.G. van Schip
Hoogeweg 32
6911 KS PANNERDEN
tel. 0316 – 371 371

Voor “historische”
lage prijzen.

Tevens uw adres voor
Aardappelen , groenten en fruit.

Locatie Renbaan is iedere dag geopend !

Palletfabriek

R. Derksen bv

Tel. 0316 - 371450*

Fax 0316 - 371044

Palletfabriek R. Derksen bv
Industrieweg 4-6
6911 KL Pannerden
(Gem. Rijnwaarden)
Holland

R. Derksen Naaldhoutzagerij
Industrieweg 4-6
6911 KL Pannerden
(Gem. Rijnwaarden)
Holland

RDP Pallet-recycling
Industrieweg 5-7
6911 KL Pannerden
(Gem. Rijnwaarden)
Holland

**Voor
handpallettrucks
tot en met
hoogbouwtrucks**

BT Nederland BV

Frankeneng 55

6717 AA EDE

Tel. (0318) 660500

Fax (0318) 622105

E-mail: info@bt-nederland.com

Internet: www.bt-nederland.com